

84(2=632.1)/615
© 199

ПАСЛЕЙ
САМЫК

АК СҮМЕРЛҮ
АЛТАЙДЫҢ
БАЛДАРЫ

КОНТРОЛЬНЫЙ ЛИСТОК
СРОКОВ ВОЗВРАТА

КНИГА ДОЛЖНА БЫТЬ
ВОЗВРАЩЕНА НЕ ПОЗЖЕ
УКАЗАННОГО ЗДЕСЬ СРОКА

Колич. пред. выдач.

з ГМО Т 1 2146—85

ПАСЛЕЙ САМЫК

АК СҮМЕРЛҮ
АЛТАЙДЫҢ
БААДАРЫ

УЛГЕРЛЕР

АЛТАЙДЫҢ БИЧИКТЕР ЧЫГАРАР ИЗДАТЕЛЬСТВОЗЫНЫҢ
ТУУЛУ АЛТАЙДАГЫ ВОЛУГИ 1986

КИРЕ СӨСТИҢ ОРДЫНА

Кичинек кару кычыраачылар! Канча өйгө слерге сый эдип амадаган бичигим эмди колоордо. Бу үлгерлер слерге бир кичинек те болзо сүүнчи экелзе, меге де ол ырыс болор эди.

Бу жуунтыга экинчи бөлүктө мен телекейдинг ле бистинг орооннын жакшынак поэттерининг балдар ла оlorдын жүрүми, ырызы, амыр-энчү учун тартыжу керегинде үлгерлериле таныштырарга амадагам. Балдар керегинде телекейлик поэзия сүреен байлык. Бистинг алтай жиит кычыраачылар эмдештен ол поэзияны билзин, сүүзин, ого сүүнзин деп күүнзейдим. Жуунтыны кычырып, меге күүн-санааларыгарды бичиригер деп иженедим.

А В Т О Р

КҮН КОЖОН

Күн, күн, күн —
Сен ончонун адазы.
Күн, күн, күн —
Сен ончонун ырызы.

Күн, күн, күн,
Сен качан да чык.
Күн, күн, күн,
Сен качан да жарыт.

Күн, күн чыкты деп,
Чалындар мызылдайт.
Күн, күн келди деп,
Чечектер күлүмзийт.

Күн, сеге быйан деп,
Агаштар жайканат.
Күн, сеге алкыш деп,
Суулар шуулажат.

Күн, күн, күн,
Качан сен бар —
Бисте ырыс, иженчи,
Кеен жүрүм бар.

Бис, ончо балдар,
Күнисти мактаарыс.
Күн кожоңыс кожоңдоп,
Күнисти жураарыс.

Күн, күн, күн,
Күн — мөңкү ада.
Күн кайда тийген,
Жүрүм бар анда.

Күн, сен ончонун адазы.
Күн, сен ончонун ырызы.
Күн, тенери, жер болзын!
Улус, тындулар, өлөңдөр болзын!

Балдар ойнозын, кожоңдозын!
Улустар журтазын, бириксин!
Агаштар шуулазын,
суулар аксын!
Ак жалаңдарда
аштар жайканзын!

КҮНГЕ МАК!

Жайгыда эртен тура
Деремнеде кандый жакшы!

Туулардан күн чыкса,
Оны көрөргө кандый жакшы?

Аркаларда куштар кожондоор,
Олорды угарга кандый жакшы!
Жаландарда чечектер жалбыраар,
Олорды көрөргө кандый жакшы!

Уйларды сааза, одорлорго чыгар.
Олорды көрөргө кандый жакшы!
Улус жуулыжып ишке барар,
Кожо жүрерге кандый жакшы!

Күнге кажы ла неме сүүнер:
Улустар бой-бойларына күлүмзиреер,
Чечектер бой-бойларына имдежер,
Агаштар араай жазу шуулажар.

Кажы ла неме ичинде:
— Күнге мак! Күнге мак! — деп айдар.
— Амыр ла турзын бу кеен жүрүм! —
Ичинде бу сөстөр кожондый жыныраар.

Кайран күн, сен качан да, качан да
Сен биске изү чокторын сыйла.
Кару күн, сен качан да, качан да
Кажы ла жүректе быйанду санал.

Ар-бүткенге күн керек!
Ончо тындуларга күн керек!
Ончо өлөндөргө күн керек!
Ончо бистерге күн керек!

Амыр керек биске —
Ак-жарыкта жүрерге.
Сүүнерге, иштеерге, жүрерге
Амыр керек ончо бистерге.

ЭРКЕЛЕЙ ЭНЕЗИН МАКТАГАНЫ

Энезининг кызы Эркелей
Эртен тура кожондойт.
Эптү жараш сөстөрлө
Энезин мактап божобойт.

— Энем менин күн ошкош.
Көрүп ийзе, жып-жылу.
Энем менин ай ошкош:
Күлүмзирензе, жап-жараш.

Энем менин чып-чыйрак:
Бастыра ишти бүдүрер.
Айылда ишти башкарап,
Школдо балдар үредер.

Ой, энейим, энейим,
Эң жакшы менин энейим.
Жалакай менин энейим,
Жап-жараш менин энейим.

Жаандазам, энейиме
Жаантайын карузып жүрерим.
Жаан городко барала,
Жараш сыйлар экелерим.

Жаандайла, школго барзам,
Жаңгыс «бештерге» үренерим.
Энем менин үредүчи,
Энемди уятка түжүрбезим.

Эртен тура турала,
Эркелей мынайда кожондойт.
Энези ого аяк уруп,
Эңчейип, жаагынан өп эдет.

ЈААНАЗЫ ЛА АЙНА

Эртен тура Айна јааназыла
Бозулар айдаарын сүүйт.
Ак јаландарла барадала,
Ойнойт, жүгүрет, көкийт.

Јаландарда јаскыда
Јап-јажыл јымжак өлөндөр.
Анда кандый чечектер өскөн,
Устиле учат көбөлөктөр.

Аркада, аралда, актарда
Кушкаштар сүүнчилү жаңарлайт.
Уйлар мөөрөп, койлор маарап,
Одорлорына баргылайт.

Ончо улустар иштерине мендейт.
Машиналар мантайт,
тракторлор күүлейт.

Эбиреде туулар
тындаган тургулайт.
Олордын үстінде
күн күлүмзиренет.

Кызычак Алтайын ајыктап,
каткырат.

Јааназы Айнаны көрүп,
сүүнет.

Олор колдорынанг тудужып,
јангылайт.

Та нени де куучындажып,
узак келгилейт.

СОВЕТ КОСМОНАВТТАР УЧКАН

Эрмен ле Эркеш
Энгирде тышкары ойногон.
Эне-адазы оморды
Айылга кийдирип болбогон.

Кенерте тышкартынан
Балдар кыйгырыжат:
— Ада-энебис келигер!
Тенгериде спутник учат!

Ада-энези чыгып келзе,
Тенгериде жылдыс учат.
Ол, байла, совет ракета.
Балдар сүүнет, чуркуражат.

Бистин совет космонавттар
Ак-жарыктын үстиле учат.
Омор орооны үстиле кайкалап,
Жүреги сүүнет, санангылайт.

Слер учыгар, учыгар, бистин космонавттар.
Ижигер, жүрүмеем ырысту болзын.
Бис жерде слерге сүүнедис.
Слердин керектү ижигер бүтсин.

Бистин төрөлис ийделү болзо,
Ончо кижилик ийделү болор.
Слердин ижигер тенгериде бүтсе,
Жерде биске ол сүүнчилү болор.

Учыгар, учыгар, совет космонавттар.
Бийиктеги ижигерде ырысту болыгар.
Алтай балдар слерге уткуулын ийет.
Ада-энелер, балдар слерди көрүп сүүнет.

АЛТАЙ КОСМОНАВТ САНАЙ

Мерген акызы городтон
Кичинек Санайга ракета эжелген.

Санай ракетаны тудунып,
Санг төмөн, санг өрө жолло жүгүргөн.

Куштарды үркидип,
ийттерди чочыдып,
Санай кыйгырган, күүлеген:

— Тррр, улустар,

Мен космонавт, советский космонавт,
Ак-жарыктын үстиле учуп жадым.

Азиянын үстиле барадырым,
Африкада негр улус жүргүлери,

Слондор ло бегемоттор

сууда эжингилейт,
Азияда күренг улус жүргүлери,
Жаландарда рис отургузып тургулары.
Эмди Совет орооныстын үстиле учадым,
Москваны, Кызыл Чолмонду Кремльди
көрөдим.

Уралдын тууларын ажыра учтым,
Алтайдын тууларына једип келдим,
Алдында Агайры деп деремне эмтир,
Ада-энем ишке жүре берген эмтир,
Јаанам кой кайчылап

барган эмтир.

Чейнеш эјем кийим јунуп

турган эмтир.

Күлер ле Урмат

кажаанга чыккылаган эмтир.

Эјем эштинг куштары

огородто жүрлери,

Торколой јаанак

сууга барып јат,

Јаңар таайым

«Беларусьту» барадыры,

Эчкилер ле койлор
Өрө меесте отоп јат.
Бозулар мантажып,
Аралга кире берт.
Амат ла Эркеш
Эжингилеп, суу бууп јат.

Алтай космонавт Санай
Ракетазынын парашюдин ачып,
Космостон төрөл журтына «түжүп јат».
Балдар јолдо

космонавтты уткыйт.

Өрө көдүрип, јайкаарга тургылайт.
Кем де космонавтка чечек берди.
Алтай космонавт Санай айтты:

— Бүгүн, балдар,
Мен јангыскан учкам.
Бу ченелтелү учуш болгон.
Эртен мен слерди
Ончогорды учуарым,
Бис айга, планеталарга,

јылдыстарга барарыс.

Јер-планетабысты эбире учарыс,
Ойто Алтай јериске јанарыс,
Агайры деп јуртыска конорыс.

Эбире ончо балдар
— Ура! Ура! — дежип кыйгырышты,
Эртен космонавт Санайла
Космосло учар болгылады.

Је кенерте ракетаны
Айдын колына алды.
Эмди мен космонавт деп,
Јолды өрө жүгүрди.
Ончо балдар оныла кожо космоско учарга
Кийнинен ары жүгүришти.

Бастыра балдар космоско учуп,
Кере тўжине ойноды,
Космонавттар энирде тойо ажанала,
Жакшы, ырысту уйуктады.
Кезиктеринин тўжине
Космоско учканы тўжелди.
Олор Айла, Жылдыстарла, Планеталарла
Баскылап жүрген эмитир.

Олорды андагы улус
Чечектү уткыгылайт.
Ыраак жерден келген балдар деп,
Колдоруна бийик көдүргилейт.

АМАТ ЛА АДУЧЫ — АНЧЫ УУЛЧАКТАР

Сен, сен, момонок,
Ады чыккан терсейек,
Бистин огородыс түртпе,
Бистин грядкаларыс антарба.
Сен, сен, момонок,
Терс кара терсейек,
Көкси күрдек баатырак,
Көзи тўнзүк кезерек.
Жердин алдын ичеендеп,
Метро эттим деп тынзынба.
Камык жерди ўйткүштеп,
Шахтер мен деп бодонбо.
Акым Аамат ла бис экү
Сеге чакпы саларыс.
Анчы укту бис экү
Сени бир күн тударыс.
Сенин жараш теренди
Заготовитель апарар.
Арткан момоноктор
Арка дөөн коркып качкылаар.

Амат ла мен, Адучы,
Чакпыларысты жүктенерис.
Аш уурдаачы өркөлөрдин
Меестерине једерис.
Совхозтын ажын јигендерди
Соорызын сый чакпылаарыс.
Анчы балдарга сыйлайтан
Ончо сыйларды аларыс.
Јаандазаас, адабыстын малын
Айу-бөрүден корыырыс.
Ады јарлу малчылар болуп,
Мөрлү јакшы иштеерис.

ЈААНАЗЫНЫҢ ҰРЕДУЗИ

«Бистин аралыста
Суунын јаказында
Кемирүнинг јанында
Јоон талдын ойыгында
Саң башка јараш куш ујалаган.
Онын өткүн үни аралда јыңыраган.
Бу не куш?
Бис чек таныбай турубыс» — деп,
Айна ла Айсур јааназынан сураган.
«Ол саң башка јараш куш
Торко-сары деп атту.
Ол бойы да јараш,
Үни де өткүн, ағылу.
Онын база бир ады
Алтын-сары болор.
Ујалу куштарга тийбес јанду.
Олор ачынар, кородоор.
Алтай улус качан да
Ан-кушка, ағаш-ташка кару.
Алтайдын байлыгын чеберлеер јанду.

Ар-бүткен — ол элен-чакка агару».
 Жааназы балдарды
 Мынайып үреткен,
 Балдар аралда куштарга
 Бир де тийбеген.
 Торко-сары балдарын
 Чыдадып учурган.
 Олор чыйкылдажып,
 Аралла учушкан.
 «Сен, Торко-сары,
 Биске ойто кел.
 Биске көп-көп
 Кожондор экел» —
 Олор учкылаарда,
 Балдар кыйгырышкан.
 Ончо үүрелер
 Колдорула жаңыган.

АМЫР ЧАКЫГА ЧЫККАНЫ

Городтон Эмил акымнын
 Уулы Амыр келди.
 Чакыны көрөлө:
 — Столмого чыгаак — деди.
 — Сен кандый кижиге? — деп,
 Мен ого айткам. —
 Столмо ло чакыны аайлабас,
 Бу сен кайткан?
 — Сен, Мерген, мени мекелебе —
 Мени Амыр үретти.
 Же чакыга чыгып болбой,
 Күжүренди ле күжүренди.
 Учунда күчи чыгала,
 Ол чөкөнүп, суранды.

— Чакыга чыгарып ийзенг — деп,
Ол меге жалынды.

Чакыга чыгып алала,
Ол эбире сүүнип көрди.
— Жакшы ба, жараш журт — деп,
Салют берип, кыйгырды.

Оног ойноп алала,
Ойто түжерге сананды.
— Столмо болзо, түжүрбезим — деп,
Мен Амырга айттым.

— Столмо эмес, чакы! — деп,
Амыр чакыданг кыйгырат. —
Мен ого ат буулаарым.
Атту ыраак мантадарым.

Ада-энеме барарым.
Журтта кандый жакшы деерим.
Ада-энемди, сыйнымды
Бери тургуза экелерим.

Бис жайыла мында амыраарыс.
Өлөң чабарыс, жиилек жуурыс.
Мен алтай тилим үренерим.
Мен жаанамды ундыбазым.
Менде чакы бар, ат бар.
Журт бар, жаанам бар.

АДАМНЫНГ ТУРЛУЗЫНДА

Эртен адам
Кой кабырып барар.
Эртен мени адам
Учкаштырып алар.

Бис јайлуда
Турлууска барарыс.
Анда мал кабырып,
Сындарга чыгарыс.

Анда арттарда
Кузуктар быжып јат.
Анда аркаларда
Боронгот, кызылгат.

Анда көлдөрдө
Турналар, суугуштар.
Төргиндерде энирде
Курандар багырар.

Адамла, акымла
Балыктап барарыс.
Өлөн чабында түште
Чай азарыс.

Көрүк бисти жадыктан
Јилбиркеп көрөр.
«Бу улус мен ошкош
Иштенкей эмтир» — деер.

Јааш болзо, бис
Јапашка кирерис.
Күкүрттердин күзүреген
Табыжын угарыс.

Јалкындар јалтылдаар,
Јааштар ургулаар,
Ойто күн айасса,
Ончо Алтай јалтыраар.

Тайгада макалду,
Таскылдарда телкем.
Бистин јерис јараш.
Алтайыс кеен.

Тымык сындарга чыгып,
Кожондоор күүнин
келер.

Јүрегинде сүүнчилү
Сөстөр чүмделер.

— Ак-жарык, качан да
Амыр тур — дееринг.

— Улустар, качан да
Јүригер — дееринг.

Мен качан да јаандазам,
Алтайысты ундыбазым.
Алтай јоным сүүрим,
Ар-бүткенин корыырым.

БАЛДАР ЛА КУЛУНАШТАР

Бригадада обедте
Бугул тарткан балдар
Сууга эжинип аларга
Арал јаар бардылар.

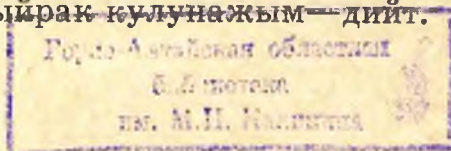
Анда олордын кезиги
Сууга эжинип турдылар.
Кезиктери мөшкө чыгып,
Кузук түжүрип турдылар.

Кезиктери кызылгаттайт,
Кезиктери кузук терет.
Је Байрым ла Учур дезе
Кулунаштарла ойнойт.

Көлөткөдө јаткан кулунды
Байрым араай сыймап туру.

— Менин јараш кулунажым — дийт.

— Менин чыйрак кулунажым — дийт.

Энезинен бир де айрылбас,
Ээчип кере тўжине базар.
Кышкыда жийтен өлөңдө
Кулунаштын да ижи бар.

Мен кийнинде жааназам,
Кулунаш та ат болор.
Мен кийнинде обоо салзам,
Кулунаш бугулдар тартар.

Ол менин адым болор,
Мен оны ээртеп аларым.
Күс келзе кузуктап барарым,
Адым бөкө, чыйрак болор.

Бистин жараш кулундарыс,
Өзигер, өзигер, түрген көөркийлер.
Бис слерди минерис,
Жорыктаарыс, желдирерис.

Кичинек Байрым ла Учур экү
Кулундарды эркеледет, сыймагылайт.
Кулунаштар куйругын кыймыктадат,
Көлөткөдө макалу жаткылайт.

Обед божогон. Жаланда иш кайнайт,
Атту балдар бугулга мантаткылайт.
Олордын кийнинен энелерин ээчип,
Көөркий кулундар кожо баргылайт.

ЧИЙНЕ ЛЕ ТАНАНЫҢ КОЙЛОРЫ

Чийне ле Тана
Аркадан койлор айдап келди.
Тойу койлор көлөткөгө
Једип, амырай берди.

Кураандардын кутустары
коркыш.

Биригеле ойногылайт.
Жардын кырына барала,
Жарыжат ла жарыжат.

Эки кучаш эмди дезе
Кем бөкө деп маргышты.
Тескерлеп, тескерлеп алала,
Тырс этире сүзүшти.

Эрмен ле Эркемен, ончо балдар
Мыны ончозы көргүлейт.
Кажызы женер эмеш деп,
Көстөри тазырайган тургулайт.

Эки тенек кучаштар
Сүзүшти ле сүзүшти.
Эркидегени билдирбеди,
Эки жара отой берди.

Эрмен, Эркемен ле ончо балдар
Жажыныжып ойногылады.
Ойногон балдардын кыйгылары
Эңир киргенче угулып турды.

АКЫМ ПОГРАНИЧНИК

Менин акым пограничник.
Ол граница каруулдайт.
Ол автоматту ла ийттү,
Ол бинокльду турат.

Ол нарядка нөкөрлөриле кожо
Түни-түжи барат.
Жайда, кышта, жашта, жутта
Ончо немени аңарат.

Өштүнүн кандый бир кайучызы
Бистин гранды өдө берзе,
Акым оны изинен таап алар,
Жалтанбас пограничниктер оны тудуп
алар.

Акымнын жакшы службазы учун
Командири биске письмо ийген.
Слер уулаарла оморкоор учурлу деп,
Ол ада-энемге быйанын жетирген.

Мен кийинде жаанап келзем,
База акым чылап пограничник болорым.
Акым турган заставага барарга,
Мен командирден суранарым.

Стенде, өскө карточкалар ортодо,
Акым Урматтын фотозы туру.
Ол атту, төжинде медальду,
Ол мааны жанында, автоматту.

Мен акымла качан да оморкоорым.
Ол чындык советский жуучыл.
Кийинде жаандазам, акымдый болорым.
Чын уул качан да — төрөл жерин коручу.

ТААДАЛАРЫСКА КЕРЕЕС СӨС

Бистин журттын ортозында
Памятник тудулган.
Ол жуудан келбеген таадалардын
Кереезине тургузылган.

Бистин таадаларыс жап-жаш тушта
Өштү төрөлиске табарган.
Бистин таадаларыс канду жууга
Бир кижидий атанган.

Калжу өштү јерибис базынарга
Канча жылга јуулашкан.
Кайран таадаларыс баатырлардый
Олорды јуулап, јенип чыккан.

Јалтанбас јуучылдардын көп нургуны
Ол улу јуудан јанбаган.
Бистин бүгүнгү амыр жүрүмисти
Тынын кысканбай олоо корыган.

Герой таадаларыстын кереес жүрүмин
Бис качан да ундыбай жүрерис.
Бис те, бис те јаандап келзебис,
Төрөл јеристи јалтанбай корыырыс.

Онын учун бистин јуртта —
Таадаларыска кереес сүр тургузылган.
Ол памятник таадаларыс магына.
Төрөлисти корыгар деп, ол бисти
кычырган.

ЈЫЛАН, АДАНУ ЛА ЈАЛТАНБАС КЫЗЫЧАК

(Јаанамнын чөрчөктөринен)

Јааназы бир катап јайгыда
Јаан айылга јеендерин јууган.
Јанмыр табыр-тубыр јааганча
Јаанак балдарга чөрчөк куучындаган.
Јанында онын канча кире балдар,
Олоо ончолоры јааназын уккан.
Јараш алтай чөрчөк олоорды
Озогы-озогы өйлөргө апарган.

Туку озогы-озогы өйлөрдө
 Бистин бу кеен-жараш Алтайда
 Ан-куштар тил билижер болгон эмтир.
 Кезикте куучындажып туратан эмтир.
 Жыландардын кааны — эн күчтү жылан,
 Эрлү бүткен, эн коронду Кара-Жылан
 Та неге де амадап жылып бараткан,
 Жылып барадала, ол сананган:
 «Бу Алтайда өскөн өлгөн-чөптөрдин
 Ончозынын эм-тузын, коронын билерим.
 Олордын жулугын соорып, жажыдын сезип,
 Эн күчтү коронды белетеп мен билерим.
 Мени аржанынан ар-бүткен жайаарда,
 Ончо немени коркытсын деп жайаган.
 Оок-теек тындуларла мени азыранзын,
 Артканын колго тудуп алзын деп айткан.
 Ар-бүткеннин жакылтазын мен бүдүрип,
 Ончо тирү немени коркыттым.
 Жиирин жип, жударын жудуп алып,
 Арткандарын бойымнан санаа жок качырттым.
 Айу ла бөрүдөн болгой, арслан ла карагула
 Мени көрөлө, ыркыранып ырагылайт.
 Койондор, тарбагандар болгонбой калала,
 Меге чактыргылайт, оорыгылап, калактайт.
 Менде буттар жок, же менде корон бар,
 Менде мүйс жок, же менде корон бар,
 Менде канат жок, же менде корон бар,
 Менде түк-жун жок, же менде корон бар.
 Менин короным — ол неден де күчтү,
 Ак-жарыкта, Алтайда — мен эн ийделү!
 Аржанынан меге жараш кийим берилген.
 Аккан карасудый мен суркурайдым,
 Агаш-ташта, өлгөндө меге жолдор берилген,
 — Мен жерде эн күчтү! — деп, ичимде
 маказырайдым».

Улу Жылан улуркап,
 Мынайда жылып баратты.
 Кенерте өлөңдөр үстинен
 Коологон кожон угулды:
 «У-у, у-у, мен агару адару,
 Алтайда мен тузалу,
 Агашта мен журтту,
 Ар-бүткенде амадуум ару.
 Бис, адарулар, өмөлик улус,
 Арып-чылап бис билбес,
 Эртеннен энирге учадыс,
 Тату мөтти табадыс.
 Чечек жулугын жууйдыс,
 Чечек тоозынын жайадыс.
 Алтайдын ару чечектеринде
 Аңылу башка эмдер бар.
 Албатыга ол тузалу,
 Аңдар жип жазылар.
 Айу өрөкөн качан да
 Биске айылдап келетен.
 Амтанду мөттөн тойо жип,
 Алкыш-быйанын жетиретен.
 Эл-жоннын балдарын
 Анчада ла бис сүүрис.
 Олорго бис мөдибис
 Качан да экелерис.
 Ар-бүткен бисти жайаган
 Улуска түңей болзын деп,
 Өмө-жөмөлик иштейле,
 Ончозына болушсын деп!»
 Мыны уккан Кара-Жылан
 Чек кайкай берген.
 Оныйыла болзо ар-бүткен
 Ончо күчин ого берген.
 Ол Жердин улу ийдези

Онын короны деп бодогон.
Эмди Адаруны уккажын,
Јердин кўчи мөттө болгон.
— Акыр, акыр, токто, уул — деп,
Јылан өлөнгөнүнчүккан. —
Јердин ийдези корондо бүткен.
Менин коронымнан
Ончо тындулар коркыган.
Менин јалтанар
Немем јок.
Јер үстінде
Менин јолым кечер
Неме јок.
Багырала, чочыйла,
Корколо кача берер.
Эмезе тыркыражала,
Кыймыктабай тура калар.
Сен чечектин мөдиле
Нени әдерин?
Айса-болзо оок балдар
Сүүндирерин.
Ол неменин ийдези?
Ол неменин тузазы?
Јаан болзо
Сени улус мактаар.
А менен
Улус коркор.
— Маргыжаак па? — деп, Јылан айтты.
Бойына бүдүнгени коркышту болды.
Адару күлүмзиренеле:
— Мен јөп — деди.
Экү јуртка баргылап,
Ченежер болды.
Адару коолодо кожондоп,
Ак јалаңла уча берди.
Арканын јаказында турган
Кичинек јуртка барды.

Журттын жаказында
Кичинек айылдын
Эжигинде кызычак отурат,
Күнге көрүп күлүмзиренет.
Кызычак бир колында
Чечектү эмтир,
Экинчи колында
Суулу-јенестү тос-айак эмтир.
Јаш ла јараш кызычак
Эбире көрүп каткырат,
Кеен кожондор чүмдеп,
Сүүнип, кожондоп отурат:
«Менин сүүген адаруларым
Удабастан учуп келер.
Менин колымда чечектен
Олор мөт соорор,
Бу суулу тос-айактан
Олор карасу ичер.
Олор ойто айлына учар,
Бисти баштап апарар,
Адамла бис
Кийнинен барарыс,
Амтанду ажынан
Айлыска аларыс».

Байагы адаручак
Учкан бойынча
Тос-айакка отура берди,
Ару карасудан
Ичип алала,
Амыранып аларга
Ўргүлей берди.

Адарунын кийнинен
Јылан јылып-јылып,
Једип келеле, көрөт.
Адарулар конгон

Чечегин, айагын
Кызычак кыймыктатпай
Араай күлүмзиренет.
— Ш-р-р, ш-р-р, кем ийделү —
Жылан ба, Адару ба?
Корон бо, мөт пө?
Ак-жарыкта кем күчтү? —
Жылан араай шыркыраган.
Сур эдиле суркураган.
— Жылан! Жылан келди — деп,
Кызычак тын кыйгырып ийди.
Жылан коркыганынан билинбей калып,
Санаа жок оной качты.
Жалтанбас кызычак
Шыйдам алала,
Жыланнын кийнинен жүгүрди.
Ого-бого болбой туруп,
Жыланга кызычак жаба жетти.
Кара-Жыланнын болчок бажын
Шыйдамла жерге балбара сокты.
Тос-айакта ла чечекте адарулар
Жыланнын базылганын көрүп отурды.
Анайда жебрен Алтайыста
Адару ла Жылан маргышкан эмитир,
Корон ло мөттин кемизи күчтүзін
Жалтанбас кызычак жартаган эмитир.
Бу жебрен алтай чөрчөктө,
Каргандардын айтканында
Кара жеткерден коркыбаган
Жалтанбас кызычак макталган.
Мынызы тегин айдылбаган:
Баланын жүрегинде —
Чындык жайалган.
Жааназы балдарга мынайда жартаган,
Кажызынын ла бажынан сыймаган.

АК СҮМЕРЛҮ АЛТАЙДЫҢ БАЛДАРЫ

(Кожон)

Бис, бис, эмдиги балдар,
Бис ичкери барактар.
Ак сүмерлү Алтайыс бар,
Ак санаалу албатыс бар.

Ак сүмерлү туулардый
Жаркынду амадулар
Бисти баштагай.
Алтындалган тандактый
Алдыстагы келер ой
Бисти кычыргай.

Бис, бис — сенин,
Келер ой лө От-Сүүш.
Амадубыс сенен бүткен,
Кожон ло От-Көдүрү.

Орооныс кандый элбек!
Амадубыс кандый бийик!
Бис, бис ырысту!
Жүрекерис кожонду.

Балдар, балдар, омок балдар —
Эртенги күнде баатырлар.
Эртенги күннинг ээлери,
Эдип тудары, төзөөри.

Көксибисте күн бар,
Ол күн — Ленин кереги,
Көзибисте от бар,
Ол от — партия кереези.

БАЛДАР САНААЛАРЫН АЙДЫШКАН

Балдар меесте койлогон,
Балдар меесте ойногон.
Жагыныжып ойногон.
Кожондожып ойногон.

Айылдар тудуп, чай аскан,
Айылчылар күндүлеген,
Бала-барка азыраган,
Койлор, уйлар күдүген.

Кенерте ойноп турала,
Агуна Сыргадан сураган:
— Жаандазан, кем болорын?
Каруузын балдар тындаган.

— Жаандазам, врач болорым —
Каруузын Сырга жарт айткан. —
Түни-түжи иштеерим,
Оору улусты эмдеерим.

Жаш балдарды эмдеп аларым,
Жаан улусты эмдеп аларым.
Бастыра Жердин үстинде
Оору болбозын деп тартыжарым.

— А мен жааназам,
Инженер болорым.
Ончо улуска
Туралар тударым.

Алтайдын мраморынан
Өргөөлөр тударым.
Алтайдын журттарында
Парктар жазаарым.

Школдор тударым,
Больницалар ла детсадтар.
Менин јараш тураларым
Кўнге кўзнўктўриле каткырар.

Кандый јараш улус
Анда јуртагылаар!
Ончо улус — нак јадар,
Кожо иштеер, амыраар.

Менин салган јолдорымла
Сан башка машиналар мантаар.
Озо мантап отурала,
Онон ары учкулаар.

Мен инженер болорым.
Бастыра ороонло јорыктаарым.
Туралар, ўргўўлўр, јолдор тударым.
Ончо јерди јарандыраарым —

Јалакай Агуна чынынча
Балдарга санаазын айтты.
Ончолоры мыны кайкап,
Јараш кўрўлер кўрўп калды.

— А мен јурукчы болорым — деп,
Унчукпас уулчак Арчын айтты.
— Алтайдын јаражын јураарым — деп,
Амадузыла балдарды кайкатты.

— А мен капитан болорым,
Тўндўк тенгисле јўзерим,
Тош-ооткыш керепте јўрерим,
Каравандар баштаарым, —

Кичинек Ёрден кенерте
Балдардын кийнинен

Бойынын санаазын айтты,
Балдар оны база жаратты.

— Же, мен, балдар,
Летчик болорым.
Оноң космонавтка
Ўренерге барарым.

Ак айас, балдар, —
Мениң саналтам,
Жер эбире учары —
Мениң ал-санаам, —
Эң омок уул Алтайчы
Көөрөйлө, айда салды.
Же балдар бир де
Ого каткырышпады.

Олор санаазында
Алтайчыла кожо
Ак айаста жылдыстарга
Учуп бараткандый болды.

— А мен археолог болорым,
Алтайдын кургандарын казарым.
Мында кандый албатылар журтаган —
Ончозын историяга бичиирим —

Айсур араай унчукты,
Ал-санаазын айдынды.
Балдар керсү уулчактын
Куучынын соныркап тындады.

— А мен, балдар, озо ло баштап
Электрочалгы эдер эдим.
Ончо карган улустын өлөнгин
Улустанг озо чаап берер эдим.

Слер, ончогор, фантазерлор —
Тенериге бардыгар.
Мантаттыгар, учтыгар,
Чүмдедигер, бүдүрдигер.

А мен төрөл
Журтымда жүреле,
Мындагы иштерди
Түгезе эдерим.

Слер жанып келзеер,
Таныбазаар.
— Бу не болгон? — дезеер.
— Амат иштенген — дежер.

Ардак үндү Амат унчугат,
Ончо балдарды каткыртат.
Балдар бир эмеш
Кемзингилей берет,
Ойто јерге түшкендий,
Күлүмзиренгилейт.

Кажы ла бала
Кем болорго сананганын айтты.
Олор келер жүрүми керегинде
Нак куучындашты, сананды.

Айана эн учында
Балдарга айтты,
Онын сөстөрүн
Ончолоры јаратты:

— Кайран балдар,
Кожо өскөн балдар,
Бистин ончобыстын
Санааларыс бүтсин.
Кайран орооныбыс
Качан да јараизын.

Бис ончобыс
Ырысту бололы,
Ончо тузалу
Иштерди иштейли.
Је Карасуу јуртыбысты
Бис качан да ундыбайлы.

Озо ло баштап бис
Јоныска јаналы,
Онын сөзин угалы,
Онын јөбни бүдүрели.

Эне Јер — Карасуу јуртыбыс.
Бис качан да — сенин балдарыс.
Сен качан да бистинг кабайыс,
Кайран јуртыбыс, эне јерибис.

Ончо балдар турала,
Колдорынан тудушты:
Кожондожып, ойногылап,
Јурты јаар јангылады.

Јаскы јажыл меестерде
Јараш кожонг угулган.
Јарык ла јаан иженчи
Јаш балдарды баштаган.

АГАРУ ЈЕР ЛЕ
АР-БҮТКЕН

МЕНИН ТӨРӨГӨНДӨРИМ

Мен ак јаланла баргам.
Будымнын алдында
Өлөңдөр шымырашкан:
— Бис — сенин карындаштарың — деп,

Јалакай айдышкан,
Чечектер јайканган.

Мен аркала баргам.
Мени эбиреде
Агаштар шуулашкан:
— Бис — сенин акыларың — деп,
Јажу айдышкан,
Бүрлер јайканган.

Мен өрө көргөм.
Бийик теңериде
Күн күлүмзиренген:
— Мен — сенин таадан — деп,
Ол јылу үнденген.
Чокторыла сыймаган.

Мен јерде отургам.
Кенерте тымыкта
Јер араай унчуккан:
— Мен — сенин јаанан — деп,
Јымжак үн угулган,
Чөрчөк јерине апарган.

Мен өзөккө көргөм,
Анда суу јалтыраган.

Мун каткыларыла
Суу меге мызылдаган.
Шуулаган кожоңыла
Ол меге айткан:
— Бис ончобыс —

сенин төрөгөндөринг,
Бис ончобыс
сени сүүйдис.

Бис барда,
сен де бар.

Сенин ырызынгла
бис ырысту.

Сенин сүүнчингле
бис сүүнчилү,

Сен — кижиги,
сен бисти сүү.

Сен бисти кичее,
сен бисти коры.

Сен барда,
бис те бар.

Бис ончобыс
бу жүрүмде
төрөгөндөр.

Бис ырысту,
амыр-энчү жүрөөктер.

Ак-жарыкта ончо неме
Меге эмди төрөгөн эмтир.

Ончо немелер
бой-бойына кару,

Ончолоры
бой-бойы учун каруулу.

АДАЛУ-УУЛДУ ТАЙГАЛА БАРАДАТ

Кару адазыла тайгада
Учкажып алган

Жортуп бараткан.
Кенерте тир-р эдип,
Аттын алдынан
Куштар учушкан.
Адазы уулына
Мынайда жартады,
Ар-бүткеннин жараш
Жажыдын ачты:
— Бу сымданын билези — деди. —
Туку ол агашта энези.
Эмди энези ойто катап учар.
Ол бисти истезин деп сананар.
Мынайда ол балдарынан
Өштүни ырадар.
Ол узак учпас.
Алдыста ла барадар.
Эне деп неменин жүреги андый:
Балазы учун жүрүмин берер.
Алтай улус жайгыда
ан-кушка тийбес.
Кажы ла тынду немеге чебер.

Сен, балам, качан да јеринди сүү.
Онын керсү јангын алып жүр.
Тегин качан да ан-куш өлтүрбе,
Агаш-тажын үребе, кеенин коруп жүр.

Бистин Алтайыс кеениле
Сын-сүрлерис эмдеген.
Канча байлыкты көксинде
Ол улуска чеберлеген.

Кару јаан көстөрин јумуп,
Унчукпай адазын тындайт.
Жараш јыды јайылган тайгала
Адалу-уулду барадат.

КОЛЯ КОРКЫНЧАГЫН ЈЕНГЕНИ

Коляны энези
Бозуларга ийди.
— Та кайда да аркада,
Барып экел — деди.
Коля төнгө чыккан,
Анан ары барган.
Ак-Суу кобы өрө
Көп жолдор мыйрыйган.
Агаштардын ортозында
Төңөштөр тургулары.
Кезиги кижилер ошкош,
Кезиги — чек аңдар обору.
Бир төңөшти көрзө —
Чек Желбегеннин эмеени
Казан азып отургандый.
Балдарды тудала,
Казанына салып,
Кайнадарга тургандый.
База бир төңөш —
Чек айу ошкош:
Кара-күренг айу
Жадыктын жанында
Та нени де кетеген.
Колдоры тарбайган,
Бойы кыймык жок —
Та неге де эңчейген.
Коля коркый-коркый
Там ла араай базат.
Учы-учында буттары
Чек тура калат.
Арка — чөрчөктин жери ошкош:
Тирү кажы ла төңөш,
Та куулгазын, та аңдар —
Тура жүгүреле, тудуп алар,
Божотпой каап алар,

Ичегендерине апарар.
Колянын јанар кўўни келди.
Суузап турганы коркышту.
Кўн тал-тўш боло берди,
Эбиреде јай, кўн изў.
А кайра јанзанг — уят:
Коркынчактарды кем сўўйт,
Балдар сени электеер,
Бозулар энезин эмер.
Коля коркый-коркый
Узун будак тудунды.
Көрмөстөрди коркыдарга,
Кожондоды, сыгырды.
Бир ле көрзө, аркада
Атту кижн көрўнди.
Атту кижн јелдирип,
Бозулар айдап келедири.
Кичинек Коля сўўнди,
Ого удурa јўгўрди.
Јинји-эјейдинг уулы
Чолмон эмтир деп таныды.
Колхозчылардын уйларын
Јинји-эјей кабырган.
Чолмон интернаттан јанала,
Энезине эмди болушкан.
Ол Колянын бозуларын
Кожо айдап экелген.
Бозулар энезин эмбезин деп,
Олорды јуртка тўжўрген.
Кичинек Коляны Чолмон
Адына учкаштырды.
Малын айдап алып,
Эки малчы јанып ийди.
Коляга эмди сўўнчилў,
Арка јараш деп билдирди.
Кийнинде ойто бого келер,

Мында жүрер күүни келди.
Коля эмди каткырып,
Коркыганын Чолмонго айдат.
Чолмонло Коля каткырыжат,
Кожондожот, бозулар айдайт.
Чолмон Коляны эмди
Учкаштырып ал жүрер болды.
— Коркыбас болзон, мен сени —
Ыраак апарарым — деди.
Коля ого жөпсинди,
Жүреги көөрөп, сүүнди.
Айлына жанып келеле,
Көдүрө улуска куучындады.
Ада-энези уулынын
Санаазын сүреен жаратты.
Уулыбыс иштеңкей өзөр деп,
Олор ичинде сананды.
Эртен тура Чолмон келип,
Коляны учкаштырып алды.
Уйларды камчылу айдап,
Олор арканы өрө барды.
Аркада эмди кузук бышкан,
Толу боронот, кызылгат.
Уй жиилек аркада кызарган,
Балдарды бойы жаар кычырган.
Аркада слерге эки омок
Кожончы уулчак туштажар.
Олор мантадып, желдирип,
Уйлар айдап тургулаар.
Куучыныстын геройлоры
Бу малчылар деп таныгар.
— Чыйрак Чолмон ло жалтанбас Коля —
Жакшылар, эрлер — деп уткыгар.

АЛТАЙДЫҢ ВИТАМИНДЕРИ

Жайгыда агаш аразына
Көнөктөрлү балдар баргылайт.
Анда аралдарда — бороңот,
Уй жиилек, кызылгат аркада кызарат.

Кайыңдар алдында кайыңгат
Керсү көзиле сеге имдеер.
Женес үстинде тийингат:
— «Күскиде мен бышсам, кел» — деер.

Канча кире ийделү витаминдер
Балдарга төрөл Алтайы белетеген.
«Слер менин сыйларым жигер ле жигер,
Су-кадык ла сүүнчилү өзигер» — деген.

Балдар жиилектерди тойо жийт,
Онон көнөгөштөрине терет,
Онон эниргери жанып ийет,
Айылдарына арыган-чылаган келет.

Айылдагы кичинек карындаштарга
байрам.

Кызылгатты каймакка жуурып ажанган,
Онон кендирди минеле мантаткан,
Алтай витаминниг тебүзин алынган.

Жайгыда Алтайда балдарга байрам,
Кайда ла витаминдү амтанду сыйлар.
Сууларга јунунаар, тууларга чыгыгар,
Алып-баатырлар болуп чыдагар.

МУЗЫКАНТ АСПАН

Бир аспан кере түжине
Ойноды ла ойноды.

Ажанарын ундыйла,
Ойноды ла ойноды.
Энир кирерде
Скрипкачы томоноктор
Кожончынын кожонгын
Угарга жуулдылар.
Оскө дө көп
Музыканттар болды.
Ончозы аспаннын
Талантын кайкады.
Кезиги аңылу
Школго ийер дештилер.
Конкурска ийзе,
Ончозын јенгер дештилер.
Мынын кийнинде музыканттар
Концерт тургузар дештилер.
Аркада јаланга жуулып,
Кере түжине ойнодылар.

Кичинек музыканттар ойынын
Угарга турган болзогор,
Јаланга, мееске барыгар.
Јараш үндерин угыгар.

Јүрүмнин јаражын мактаган
Кожондоры олордын сүүнчилү.
Өлөн ортозынын «улузы»
Карын најылык јаңарлу.

ЭКИ ТОМЫРТКА

Агаш аразында бир катап
Эки томыртка тушташты.
Экилези коркышту модный,
Коркышту чүмдү кийимдү болды.

Бирүзи бирүзин неле кайкадар дейле,
Мынайда айда салды:

— Мен, көөркийек, бир чокузам,
Он курт кодорып тургам — деди.
Экинчизи үүрезиненг артпайын дейле,
Удура база айда салды:

— А мен, көөркий, бир чокузам,
Агаштын тал-ортозына жетире,
Конжоорым өдүп жат — деди.
Баштапкызы

та ачынган, та алаатыган,
Тарс ла тумчугыла
агашка туда берерде,
Куру чирик кубал чылап,
буркурап, төгүлө берди.

Экинчизи агашка конжоорыла
Бажы энделгендий туда берерде,
Тумчугы агашта тура калды.
Баштапкызы учуп келеле,
Экинчизинин бажын эбиреде чокып,
Конжоорын как агаштан айрып алды.
Эки томыртка

бой-бойына көрүжеле,
Эмди качан да мактанышпас дежеле,
Эки башка уча бердилер.
Уйалганынан эки жаражай
Эмдиге жетире тушташпай жүрүлөр.

АЛТАЙ ЈУРТКА ЈАС КЕЛГЕНИ

Јаскы аркада

карлар јаркыны.

Суулар байрамы,

күннинг јанганы.

Јер-энейис

күрттерден айрылат.

Јылу кей тынып,

амыранып јадат.

Буулар тыныжынан

пөтүктөр эдрейт:

Кере түжине көөрөмөл

кыйгылар чөйилет.

Балдар меестерде,

койлордын јанында,

Баштапкы чечектер

бөрүгинде, колында.

Јаш өлөн јыды

куманактый өткүн,

Көдүре бойынды,

көксинди өткөн.

Күннинг чогына

ар-бүткен мелиреген,

Күчтери кожулып,

балдар көөрөгөн.

Күүктердин үндери

тондолып тургандый.

Көктин өңдөри

томылып калгандый.

Алтай јериске

амыр јас айланат.

Ар-бүткенге, улуска

јараш јай бурылат.

КОЙОНОК

Койон, койон, койонок,
Колы чыйрак койонок.
Кобыларды кечкенде,
Коркып билбес койонок.

Ак тонычак кийеле,
Айлана берер койонок,
Арал јерге киреле,
Айлым деер койонок.

Көзи канду бөрүге,
Көрүнбейтен койонок.
Јылбындаган түлкүге
Јытатпайтан койонок.

Тодылдаган кожонду
Токшын уул койонок.
Тал терези јемиттү
Таптан уул койонок.

КЫШКЫ АРКАДА

Күски көнмөк кар јааган,
Көжү жууркан јер орогон.
Чибилер бүри тамашталып,
Чылазынду ээлишкен.

Четтер каран карыккандый,
Карарыжып, айрайган.

Удабастан, эртен-сонзун,
Соок түжүп, тош тонзо,
Чанкыр-чанкыр аралдарла,
Чана алды кыјыражып,
Јиит анчылар јүгүрер.

Сынгыраган кей бурладып,
Көгүс кенип, кан жайылар.

Боро көзи тостондогон
Боро тийинг мөш бажынан
Чебер-чекчил калып ийер.
Бийик эзин соок сыылаган
Ноокызын үре берер.

Жыш ортодо акта болзо,
Жаңгы жааган карда болзо,
Артып билбес — озочыл,
Арып билбес — эртечил,
Кееркенчек кей түлкү

Керсү, эптү кол силкиген,
Чичке тумчук жер жапшынган,
Жылбындаган,
Жыт жытаар,
Ары-бери элбендеп,
Анда-мында чарчандап,
Кутустанган, оптонгон,
Курук-курук истер төгүп,
Куйбурадып кайыл калар.

Көрөр-угар
Болбой туруп,
Көк кылганду
Түк сурлаган,
Курч көстөргө
Кан чачылган,
Ач карыны тартылып,
Азу тижги куулайып,
Туруп тындап,
Бөрү өдөр.
Уур терен
Истер артар.
Кенерте жыраадан суурылып,

Кайында күртүкти чочыдып,
Ээлен чичке элик чөйилер.
Эди жеңил кертейер,
Эгегендий курч туйгак
Жалтылдашкан кар кыйар.

Онон чочынкай кортык чычкан
Кулузын кемирип аларга чыгар.
Курбун-курбун ары болуп,
Карды койу сырый берер...

Карга көмүлген аркаларда
Мынайда жемзенген, түртүнген,
Кулак жаспас чочыган,
Көстөр өчпөс кетеген
Кату сергек жүрүм өдөр.
Күндөр кулактанып,
Көрүп ажар,
Шантыган тегериден
Чолмондор курчыгылап,
Кырулу четтерден
Сооктор тызырап,
Узун түндөр
Устинде айланар.

ЖАҢЫ ЖЫЛДА

Бүгүн бисте Жаңы жыл, Жаңы жыл!
Соок Таадак жет келген, жет келген,
Сыйлар биске экелген, экелген,
Елка биске экелген, экелген.

Колдорыстанг тудужып, тудужып,
Көдүрө бистер ойнооктор, ойнооктор.
Кожо келген андарды, андарды
Кожонгысла уткыыктар, уткыыктар.

Буурыл тонду сен айу, сен айу,
Биске жиилек терип бер, терип бер.
Бийик мөшкө сен чыксан, сен чыксан,
Биске кузук үзүп бер, үзүп бер.

Суркураган сур тийин, сур тийин,
Тату эмил биске черт, биске черт,
Тату эмил биске черт, биске черт,
Тату өлөн биске керт, биске керт.

Койон, койон, койонок, койонок,
Коркыбайтан шулмузак, шулмузак,
Коолодо кожондо, кожондо.
Тызырада бијеле, бијеле.

Бүгүн бисте Жаңы жыл, Жаңы жыл!
Соок Таадак жет келген, жет келген.
Кожо келген андарла, андарла
Көдүрө балдар ойногон, ойногон.

ЖАЛКУ КИСКЕ ЛЕ ОМОК ЧЫЧКАН

Печкенин үстинде
Бели кертейген
Жалку кiske
Жалбагынан жадат.

Потпойло түбинде
Мыкынын тайанган
Боро чычканап
Омок кожондойт.

«Сагалы узун
Сары кiske,
Куйругы узун
Куу кiske.

Бүдүжинг сенин
Жаман кiske,
Буттарынг сенин
Кату кiske.

Узун сагалын
Ўзерим кiske,
Узун куйругын
Кезерим кiske.

Сенен бир де
Коркыбазым, кiske.
Сеге бир де
Туттурбазым, кiske».

Кiske туруп,
Керилип алды.
Капшаайлабай
Карагуйга кирди.

Омок чычканак
Жоголып калды.
Андый кожондор
Угулбас болды.

ЖАС КЕЛГЕН

Кучкаштар чуркурайт:
— Жас! Жас!
Тамчылар тамчылайт:
— Жас! Жас!

Жолдор карарат:
— Жас! Жас!
Карлар кайылат:
— Жас! Жас!

Күндер узагылайт:
— Јас! Јас!
Чоктор изигилейт:
— Јас! Јас!

Бастыра немелер
Јасты сакыйт,
Јасты мактайт:
— Јас! Јас!

Эртен турадан
Эңирге јетире
Јаска иженет,
Јаска сүүнет:
— Јас! Јас!

ЈАЖЫЛ МӨШТИҢ ЈАҢАРЫ

Мен, мен — јажыл мөш.
Мен, мен — байлу мөш!
Алтай јердин кереези,
Ар-бүткеннин мөңкүзи.

Мен сындарда өзөдим,
Мен кайада турадым.
Мен салкынга шуулайдым,
Алтайыма кожондойдым.

Тайганын бастыра аңдарын,
Алтайдын бастыра балдарын
Кузугымла күндүлейдим,
Јөөжөмлө јеткилдейдим.

Кузугым быжып, күс келзе,
Таралдар учуп сүүнгилеер.
Түшкен кузукты тергилеп,
Көрүктер, чычкандар сунгылаар.

Күски салкын күүлей берзе,
Ончо кузук төгүлөр.
Айулар ла тийиндер
Ажын тажып, белетеер.

Кузукчылар кузуктап,
Мөш төзине конгулаар.
Кайчылар топшуур согуп,
Озогы чөрчөк кайлаар.

Ол озогы чөрчөктө
Алтайдын мөжи макталар,
Мөш төзинде одуда
Жебрен баатыр отурар.

Жебрен баатыр кай кайлаар,
Айлаткышты айладар.
Кайдын күүзине чыдабай
Мөш бүринен јаш тамар.

Алтай ла мөш — ол кереес.
Улус, мыны билигер.
Келер улуска мөш керек.
Агару агашты кичеегер.

Мөш — Алтайдын энчизи.
Балдар — Алтайдын келери.
Келер ой —
Ол Алтайда

мөңкү мөштөр өзөри.
Келер ой —
Ол Алтайда
баатыр балдар жүрери.

Эмдиги јараш балдар —
Эртенги келер улустар,
Јаркынду келер ойди
бүдүрөөчилер,

Јараш ар-бүткен
ортодо журтаачылар.

Мен — мөш, мөш, мөнгү мөш,
Јебреннен бери байлу мөш.
Алтай сындарда турадым,
Ак-жарыкка кожондойдым.

БАКАЛУНЫҢ БАКАЛАРЫ

Јайгы жараш энгирлерде
Јажыл кеен јаратта
Серүүн жүк ле киргенде,
Эзин жүк ле соккондо,
Бакалунын бакалары
Бапылдажып кожон чөйөр,
Бакалардын балдары
Бачылдажып сууга чөнгөр:

— Бап, бап, бап, бап,
Бап, бап, бап, бап!
Балкажыбыс бап-батпак,
Бай журтыбыс чек баткак.

Бакалуда јыргалду,
Бакаларга макалду.
Бакачактар башпакту,
Бакамаштар куйрукту.

Карактарыс багырайып,
Бакпырларыс балбайып,
Кулактарыс тунганча,
Кејирлерис көпкөнчө
Танг атканча ойноорыс,
Танца-бије теберис.

Бап, бап, бап, бап!
Бат јакшы, бат јакшы!

Бака бистер ырғаактар,
Бакачактар — баштактар,
Бакамаштар — кутустар.

Бакалубыс — бай журтыс,
Бака бистер — тынг улус.
Жажын чакка журтаарыс,
Жаңарысты жайарыс:
Бап, бап, бап, бап,
Бат кандый жакшы жүрүс!
Бакалуда макалу!
Бака бистер ыргалду!

АРУ КҮҮНИС —
АЛТАЙЫСКА,
АК-ЈАРЫККА

БАШТАПКЫ ҮРЕДУЧИМЕ

Нина Григорьевна Капчикаевага

Баштапкы үренгеним
удаган, удаган.

Ол өйди булуттар
учура бергендий.

Ол тушта уроктор
эмди ундылган.

Је эске алынзам,
кечеги немедий.

Јуунын кийнинде
јылдар ол болгон.

Соок класстарда
тонуп отуранан.

Күн-түштүк керегинде
үредүчи куучындаза,

Сөстөринең јылынып,
јилбиркеп уккан.

Јерди эбире
Магеллан жүзетен,

Чкалов полюс
ажыра учатан.

Спартак Римнин
кулдарын баштайтан.

Революциялар отторы
картада күйетен.

Отурган балдар
олорло кожо

Телекей үстин
 ончо өдөтөн.
Овод-Артурды
 адып турарда,
Көстинг жаштарын
 тутпай төгөтөн.
Үредүчи куулгазын
 кижи деп эзелетен.
Бис — бүткүл бойыс кулак
 угуп отуратаныс.
Ак-жарык, жүрүм
 чөрчөктий билдиретен.
Үредүчисти сүүгенис
 бадырып болбойтоныс.
Ойлөр өткөн.
 Ол ой урокторы
Булуттарла кожо
 куулгазын ороондо.
Je ойто ло
 баштапкы үредүчиме жолыктым.
Төрөл журтымда,
 школымнын жанында.
Колдoryнан тудуп,
 кару эзендештим.
Агарган бажынан
 карыганын билдим.
Je керсү каткырган
 көстөрин көргөмдө,
Ойто ло жаш тушта,
 школымда болодым.
Ойто ло санаамда
 чолмондү жуучылдар
Ак-жарык үстиле
 маанылу мантадат.

Телекей жүрүми,
телекей бүдүми
Жап-жараш түштий
ойто билдирет.

Баштапкы үредүчим
кайкамчык баатырдый,
Мени экчейле
учура берген.

Баштапкы үредүчим,
эң артык үредүчим,
Ойто ло алдыма
жолдорды экелген.

Баштапкы үредүчим,
Слер качан да болзо,
Жүрегимде артабас
чөрчөктий жүререер.

Кереес нөкөрим,
менин жүрүмимде
Слер куулгазын баатырдый
жап-жаш жүререер.

КАРУ ЭНЕМЕ

Энем меге
Эң изү канын
Кан эдип,
Эң бек тынын
Тын эдип,
Эң күчтү балтырын
Эдим эдип,
Эң жарык иженчизин
Иженчим эдип,
Эң артык бойын
Мен эдип жайайла,

Жүрегинен айрып,
Бу жүрүмди сыйлаган.
— Жүр! — деп алкап,
Жаантайын тур калган.
Эмди мен индигип жыгылзам —
Менен көп энемнин шыразы.
Өрө өзүп, сүүнзем —
Менен көп энемнин ырызы.
Энем меге —
Мун катап энем.
Мен энеме —
Эмдиге жетире «экем».

БИС — АЛТАЙ ЈИИТТЕР

Бис — алтай јииттер,
Салымыс — бойыста!
Бис — омок јииттер
Күчибис — бойыста!

Беш сабар биригип,
Јудрук болор!
Бис јииттер биригип,
Ийде болор.

Јойу ажар тууларга
Јолдор илели!
Өнги жүзүн таштардан
Өргөө чертели!

Кайран Кадыннын
Канатту суузы
Электро болуп
Эм урулзын!

Камык тайгалар
Кара агажы
Туралар болуп
Эм турзын.

Албатыстын
Адын чыгаралы!
Тууларыстын
Улуун айдалы!

Кайкамчылу өйлөр
Алдыста туру.
Бистин омогыс
Сакып туру.

Бис жииттер —
Албаты корбозы.
Изү жүрегис —
Албаты ийдези.

Кубадагы керекти
Жииттер баштаган.
Космостогы керепти
Жииттер башкарган.

Ачу аш-корон —
Коокымай көөрөм.
Көөрөм жениште
Көгүсте бүткен.

Болотон буудак
Бисти не тудар? —
Кижиге Жерде
Женерге бүткен.

Тын кысканбаан
адаларга
Тураалы, најылар.

Өй некеген жүрүмди
Төзөйли, курдаштар.

Биске жүрүм
Бир берилген.
Бистин жүрек
Бирге жүткиген.

Бис — алтай жииттер,
Салымыс — бойыста!
Бис — омок жииттер,
Күчибис — бойыста!

Коркыбас өйдин
Балдары бис!
Коркыбас өйгө
Тураалы бис!

ЖИИТ ИЙДЕ

Телекейде мунг кожондор —
Кожондоорым!
Телекейде мунг бијелер —
Бијелеерим!
Телекейде көп жииттер,
ийделү жииттер.

Олордый болорым!
Телекейде эн улуга,
Элдин-жоннын сүүжине
Јединерим!

ОТ-ЈҮРЕКТЕ САНАЛТА

Јараш јерим үстиле
Јалбыштый өдөр мен күүндү!

Жалкындый күйген жүрекле
Жүректер өртөөр мен күүндү!

Улу керекке амадап,
Үстүгип барар мен күүндү!
Уулга берилген салымнын
Уурын билер мен күүндү.

Агару ак керектин
Бийик ырызы мее керек!
Ак-жарыктын адынан
Алган ару мак керек!

У У Л Ы М А

(Жаңы сөстөрлү үлгөр)

Менин уулым Алтайда туулган.
Угы онын алтайлык болор,
Жүреги жерине карузып,
Алтай сүүчи, алтайчы болор.

Менин уулым тууларда туулган.
Кылыгы жалтанбас, туулык болор.
Ак сындарга үстүгип,
Туу чыгаачы, туучы болор.

Ол жараш жерин сүүп,
Ар-бүткенди коручы болор.
Ол чыйрак аттар сүүп,
Ат-жарышчы, атчы болор.

Ол чаналу туудан шунуп,
Туу-чаначы, спортчы болор.
Улус жырлаган жерге келип,
Ол ойынчы, кожончы болор.

Ол жакшылык ойинде —
Быйандыкта жүрер.

Жаманчылар јенбес,
Жамандык өдөр.

Јүрүми онын
арулыкта болор,
Јүреги —
керсүликте.

Көкси онын ырысла толор,
Көзи — кеендикле.

Калыгынын адыла —
Алтайлык болор:

Ойгорлык, оттулык.
Кылык-јангыла
буурзак болор,
Кижизек, күүнзек.

УУЛЫМА КЕРЕЕС СӨС

Кайран Эркиним.
Кара көстү үреничегим,
Сен ле сүүнчилү,
Оору-јобол јок, ырысту јүрзег,
Меге онон јаан ырыс та
Керек јок болор эди.
Сен ле, уулым, Төрөлингин,
Эрлү элинин, онын салымынын
Јылдыстарына кожулып калзан,
Клетказы болуп биригип калзан,
Улустын ырызы — сенийи болзо,
Улустын шыразы — сенийи болзо,
Озо улуска — онон меге дезен,
Ончо јүрүмим орооныма дезен,
Акту бойын ар-бүткеннин
Айрылбас бир тамчызы дезен,
Ак аястын от-јарыткыштарыла

Арҗанынан сен җангы,
Сен ончонын балазы деп бодозон,
Сен качан да
Ырысту чын кижн болорын.
Мен де улусла тенҗери алдына
Качан да сен учун ырысту болорым.

БААТЫР УУЛЫМ АДУЧАК

Уулым менин — алтайак,
Тумчугы бажы — карачак,
Эки көзи — жылдызак,
Эриндери — чийнечек.
Кылык-җангы — кутузак,
Куучындаза — кучыйак,
Каткызыла — күзүнчичек,
Күлүмҗизи — күничек,
Быштак сыкса — көличек,
Кылыгыла — баатырак,
Ат-нерелү Адучак.

СЫЙНЫМ ПАЙЛАЧАК

Кару менин Пайлачагым,
Көөрөңкөй менин шулмузагым,
Сүүген менин сыйнычагым,
Кара көстү көөркийегим.

Эртен тура эрте туруп,
Эптү кийини аладың ба?
Эжик алдындагы төнтө чыгып,
Элес эдиң җыңылайдың ба?

Эненниң сөзин укпай туруп,
Эмеш тажылган җийдин бе?

Карлу көзнөккө кижн журап,
Сабарын соокко тонгот по?

Паайла, кару Пайлачагым,
Кара көстү шулмузагым,
Эненнин сөзинен чыкпай жүр,
Эрдин жайып ыйлабай жүр.

ТУУЛАРДЫН ПИОНЕРЛЕРИ

Бис чанкыр тууларла барадыс,
Бис — пионерлер!
Бис омок кожондор
кожондойдыс,

Бис — жиит үйе!
Горнист, сен ойно, ойно,
Ўнгүр кычыр ичкери!
Вожатый, башта бисти —
Туулар жииттерин.
Кеен жараш суулар кечедис
Бис — жорыкчылар!
Жаан-жаан кырлар ажадыс —
Бис жалтанбастар.
Бис алтай журттарда өскөнис,
Бис — пионерлер.
Бис иштеерис — бис жүткиирис,
Бис — жаңы үйе.
Горнист, сен ойно, ойно,
Эркин кычыр ичкери!
Вожатый, бисти башта —
Туулар жииттерин!

АДАЗЫНЫҢ СЫЙЫ

Уулым,
Мен сеге бу жерди сыйлайдым:
Бу алтындый байлык жерди.
Онын мӱӱгӱлериле
мӱӱгӱ болуп чагыл,
Онын тууларына
кайа болуп эштел.
Онын сууларына
толку болуп кожул.
Онын арчындарына
корбо болуп бирик.

Уулым,
Мен сеге бу алтайымды сыйлайдым.
Эл-жоюна кижи эдип кождым,
Эрјине мал үүрине
 јаш кулун кождым.
Алтай албатынын
 јалакайын алын,
Агару јоныннын
 чыдамкайын алын,
Албатыннын
 ару жүрегин алын.
Албатыннын
 кару кылыгын алын,
Алмас чечен
 тилин алын.

Јерин көр:
 Ак салкындар сыңыраган
 Ак таскылдар, сындар,
 Амыргызы сыылаган
 Айпак мүүстү сыгындар.
 Албатын көр:
 Ак малы одорлорго жайылган,
 Ару ажы аңканынан ажынган
 Амыр ышту журттар.

ЈЕР ТОГОЛОКТЫ БАЛДАРГА БЕРЕЛИКТЕР!

Өскө ороондордын поэттери балдарга

ЖЕР ТОГОЛОКТЫ БАЛДАРГА БЕРЕЛИКТЕР!

(Турция. Назым Хикметтең)

Жер Тоголокты балдарга береликтер,
бир де кўнге болзо, береликтёр.
Жүзүн өңдү мечик чилеп, береликтер,
балдар оныла ойнозын.
Балдар ойнозын,
жылдыстар ортозында кожондозын.
Жер Тоголокты балдарга береликтер.
Бир жаан алма чылап, береликтер.
Жаңы быжырылган өтпөк чилеп, береликтер,
Бир де кўн болзо,
олор тойо ажанзын.
Жер Тоголокты балдарга береликтер,
Бир де кўн болзо, Жер Тоголок билзин —
бүдүмжи кандый болгонын билзин.
Бистин колдорыстан балдар
Жер Тоголокты алала,
Мөңкүлик агаштар
олор анда отургызар.

К Ы Ч Ы Р У

(Назым Хикметтең)

Кудай — ол бистин колдорыс.
Ол бистин санаабыс, бистин жүрегис.
Ол ончо немелерде бар:
балкашта, ташта, кўлерде,
кеденде, болотто, пластмассада.
Кудай — ол сөстөр лө тоолордын
кеелигинин улу композиторы.

Улустар! Мен слерди кычырадым
бичиктердин учун, балыктар ла агаштардын учун,
ристин учун, буудайдын ажы учун,
күн-жаркынду оромдор учун,
балдар учун!

Бистин жүрүмистин күндери
балдарыстын колдорында
бойынын ойин сакыйт.

Бистин жүрүмистин күндери —
балдардын алаканында арбалар.

Олор өзүп чыгар, өзүп чыгар —
балдардын алаканынан,
балдардын алаканынан!

ОТ-ЖАЛБЫШТУ КЕРЕМ¹ КЕПТУ

(Назым Хикметтен)

Мында кей корголжын кептү уур,
Кыйгырып,
кыйгырып,
кыйгырып турум:

— Келигер улус!
Корголжынды кайылтарга
Кычырып турум.

Улустар
Меге айдар:
— Сен бойыннын от-сөзинген,
үнингнен

Керем чилеп күйе-күйе,
күл болорын.

Жеткерлер көп,
Je jömöш jок.
Jүрекертердин

¹ Керем — турк эл-калыктын чөрчөгинде жүрегинде улу от-сүүш-
тен күйе берген баатыр уулан.

кулактары
Тўлей эмей.
Кей корголжынды
уур ине.

Мен айдарым оорго:
— Мен кўл болойын! —
Керем кептў
кўйе-кўйе

Бу жүрүмде.
Мен кўйбезем,
Сен кўйбезен,
Бис кўйбезеес —
Канайып чыгар
карангуйда
Кўн жаркыны!

Кей
тобрак кептў уур.
Кей
корголжын кептў уур.
Кыйгырып,
кыйгырып,
Кышкырып турум:
— Бери келигер!
Корголжынды кайылтаарга
Кычырып турум!

Май, 1930

ТЕНИС ЖАКАЗЫНДА СУРАКТАР

(Назым Хикметтен)

Тенистин ўстинде ала булут,
Тенистин жүзинде күмүш кеме.
Тенистин ичинде сары балык.

Тенгистин түбинде чанкыр балар.
Тенгистин жаказында
Бир уулан турар.

Ол сананар :

«Мен кем болойын —
балык па,
булут па,
кеме бе,
балар ба?»

Ол до, ол до, ол до эмес, уулым.
Тенгис бол, уулым —
Онын балыгыла,
Баларыла,
Онын кемезиле,
Булудыла.

УУЛЫМ МЕМЕДКЕ КАЛГАНЧЫ КАТ-БИЧИГИМ

(Назым Хикметтен)

Бистин ортобыста өлтүрөөчилер
тургулары.

Ўстине кату ченеген болзын —
мени кинчектү бу жүрегим.

Байла, келишпейтен туру,
уулым Мемед,

Келишпейтен туру ойто сеге
туштаарга.

Билерим —

Буудайдын мажагына түңей сен
өзөринг,

Ак чырайлу, чичке-коо, узун сынду —

Мен жаш тушта база мындый болгом.

Эненг ошкош жаан кара көстөрлү
болорың,

Онын көстөринде кандый да жажытту
карыкчал туратан.

Бажын сенин сергек, мандайын
ачык өзөрүнг.

Ўнин кандый жаңгыраар эмеш!
(Эмди менийи тен неге де
жарабас).

Сенин кожондорун жүректер
сыстадар.

Чечен айдып сен үренеринг —
мен де чечен тилдү болгом,

ол тушта, нерваларым оорыгалакта.

Сенин тилинге мот амзаган киж.

Адазы жогынан

Уулды чыдадарга күч.

Эненди карыктырба.

Мен энене ырыс берип болбодым.

Сен ырыс экел,

Энен сенин

Торко ошкош жымжак.

Торко ошкош бек.

Сенин энен

Жаана да болгон тушта, жараш болор:

Ол баштапкы катап мен ого туштаган

күндедий —

Алтын Мүүс булунда

он жети жаштуда.

Менин күн жаркыным, ай жаркыным,

Алама-шикир тату сливам,

Сенен жараш бу ак-жарыкта

кем де жок.

Сенин энен...

Айас күн эртен тура бис

айрылышканыс.

Ойто туштажар болуп,

је келишпеди.

Сенин энең...

Оноң керсү ле кару јок.

Кудайдын алкыжыла јүс јаш

јажазын...

Өлүмнөң мен коркыбайдым, Мемед.

Јангыс кенерте кезикте

иштеп отурала,

јүрегин чым эдер.

Јангыскан болорго јенгил эмес,

јүрүминг ас артарда,

Ак-јарыкта јүрерге кижиге тойбос

эмтир, јок.

Бу башказынча болбос эмтир,

Мемед.

Сен јер үстинде соотоп амыраган

кижидий јүрбе.

Сен јер үстинде мынайда јүрер

учурлу —

Ол сенин энчилү айлындый деп

билдирзин.

Тениске, Јерге, Ёренге бүт,

Је озо ло баштап — Кижиге,

Булуттарды, машиналарды,

бичиктерди сүү,

је озо ло баштап — Кижини.

Бойыннын јүрегинде сезип јүр

карыкчалын —

кургаган салаалардын,

өчкүлеген јылдыстардын,

кенеген тындулардын,

је озо ло баштап — Кижининг.

Јарык ла карангуй барына сүүн,

Күске ле кышка, јаска ла јайга,

Ак-јарыктын бастыра кееңдиктерине,

је озо ло баштап — Кижиге.

Мемед,

көп ороондор ортозында

кайкамчылу Түркие бар,
бистинг орооныс.

Бу орооннын улuzu

иштегкей, жалтанбас.

Омок, седег, чындык жүректү.

Јаңыс ла олор коркышту јокту,
Коркышту уур жүк жүктенген,
Је олор түңей ле ырыска јединер.
Сен бойыннын јеринде эл-јоңло кожо
Коммунизм төзөөринг, Мемед,
Сен оны колдорында тудуп

эзееринг,

Көстөрингле көрөринг, кандый ол
өңдү.

Мемед,

Бистинг аш-тузыбыстанг ыраакта
Бистинг тилибис ле кожондорыска,
Сенинг эненг ле сеге эригип,
Эл-јоныма ла јолдошторыма

тартылып,
мен мында өлөрим,

Је јок,

сүрдүрүде эмес ле өскө јерде эмес.

Мен саналтамнын јеринде өлөрим.

Бу ак городто,

мында мен
эң ырысту јылдарым јажагам.

Уулчагым менинг,

Мемед,

Мен сени Турциянын Коммунист

Партиязына
бүдүмчилейдим.

Мен токына санаалу барарым.

Сенде мынанг ары узак-узак жүрер

Менде

өчүп калатан,

Калыгымда мөңкүлик артатан
жүрүм.

1953

АМЫР-ЭНЧҮНИНГ ЖАҢАРЫ

(Афганистан. Поэтесса Лайла Кавайаннан)

Качан Афганистанда
жуу-чак токтоор?
Кайран балдарыс
амыр ойногылаар?
Качан жуу-чак
калжу ижин токтодор?
Качан балдарды
өлтүрери ундылар?
Канча кишлактар
амыр-энчү журтаган,
Анда эмди туралар
төдөгөлөри арткан.
Автоматтар тызыраган, октор сыылаган,
Казыр душман
улусты олжого айдаган.
Тул келиндер, балдар
өскүзиреп арткан.
Ак санаалу джигиттер
төрөлин корып жыгылган.
Ак канатту күүле
көк айасла учсан,
Бу бистинг кожонгыс
ак-жарыкка апарзан.
Ак-жарыктын балдары,
бис ончобыс эмди
Жер-планетага
амыр-энчү некейли!
Жуу-чактан, шырадан
албатылар арыды!

Амырды корыйлы!

Жууны базалы!

ЖАСКЫ КОЖОН

(Испания. Федерико Гарсиа Лоркадан)

I

Чыгат сүүнчилү балдар
Табышту школдон,
Кожот апрельдинг эзинине
Сүүнчилү каткызын.
Кандый серүүнле тынат
Жараш жытту тымык!
Өрөм үргүлөп, угуп жадат
Күмүш каткыны.

II

Чечектерле кийинген
Энгирги садла бараадым,
Бойымнын карыгым, байла,
Та кайда да артыргам.
Сөөктөрдө, өйлөр ундыган
Куубаштар үстинде
Жер чечектерле элбиреген,
Үрендери өс калган.
Кипаристер жабынган
Жымжак тоозынды,
Куру көстөрүн уулаган
Тенгери телкемине,
Жажыл баштарыла
Чылазынду жайкаган.
Апрель, сен биске жылдыстар экеледин,
Жаскы сууларды.
Жарыт алтын уйаларды
Ар-бүткөн көстөрүндө.

ЖАҢЫ ТУУЛГАН КИЖИГЕ МАК!

(Индия. Рабиндранат Тагордон)

Улустар көригер! —
Улудан улу жайалга — Кижиге
Бу түнде ойто катап жүрүмгө туулат.
Онын ару эди-канына
Серүүн кейдин жымыражы жайылат.

Же эбире ар-бүткөн
Ончозы ыр-гал-коотто:
Байрам кажы ла өлөңдө,
Аркада, тууда, чечекте.

Ўстинде — кудайлар ороонында
Сыбыскылар сүүнчилү жынгырайт.
Жерде — кижилик ороонында
Кылдар Жөнүни жаңарлайт.
Айдын-түннүн бозомтыгы
Бу ырыска кайылып калат.
Караңгуйлар бектенген шибеелер
Ончозы эмди жайрадылат.

Танла кожо туу бажында
Оны алкаган сөстөр угулды:
«Жалтанба, Кижиге, жалтанба,
Жаңы жүрүмгө ичкери ле бол!»
Күкүрттий сөстөр айапта торгыланды:
«Кижинин туулганына алкыш ла мак!
Мак сеге, жаңы туулган Кижиге»

1941

АНТИЛЬ ОРТОЛЫКТАРДЫҢ БАЛДАРЫНЫҢ КОЖОҢЫ

(Куба. Николас Гильеннен)

Карибтин чанкыр талайыла
Менин чаазын керебим учуртат.
Рулевой жогынан ол жүзүп жат,
Ок-жаа огындый ол учуртат.

Бу Портобело, а бу Гавана,
Бу Тринидад, а бу Барбадос.
Учуртат керебим капитан жогынан,
Тегеликтер жогынан.

Палубазында онын негритянка отуры,
Тумчугында испанец туру.
Керебичек түп-түс жүзүп ле жадыры,
Ышталбай туру.

Ол ортолыктарды өдөт лө өдөт,
Эбире ортолыктар, ортолыктар...
Ол учуртат ла учуртат, а пассажирлери десе —
Көрзөн лө — ол экү.

Сахардан эткен уй-мылтык десе
Керебичектин кийнинен адат.
Шоколадтан эткен андый ок пушка
Ого каруу берет.

Бу кандый куулгазын чаазын керебичек,
Бу кандый куулгазын талайлык керебичек!
Бүткүл бойы газеттен, ак ла кара,
Ол согоондый учуртат.

Анда барып жат, барып жат негритянка,
Онын жанында испанец турат.
Рулевой жогынан керебичек учуртат,
Бир де ышталбайт!

ЖАКШЫЛЫКТУ ТАҢЛА, ЖЕРДИҢ БАЛДАРЫ!

(Болгария. Цветан Ангеловтон)

Жакшылыкту тангла,
 Жердин балдары, —
 Ак, сары, кара,
 кызыл чырайлу балдар!
 Менин кожонымнын
 куш ошкош сөстөри,
 Жердин балдарына
 слер бүгүн айылдагар.

Кайда көригер,
 бот олор учат.
Ала-чоокыр јундары
 күнге јалтыражат.
Бүдүмји ле Јакшылык
 Јерде көп болзын деп,
Мениң кожонымнын
 сөстөри амадайт.

Ол тушта Јерде—
 Бис, улус, јүзерис,
 Эртенги келер
 Бис, улус, нак ла

эн јаан керепте —
 кайаларга түртпезис.
 жаркынду жүрүмге
 ижемјилү жүткиирис.

Эң жараш чечектер
эртен өссин дейин!

Элен чакка жаныл жай турзын!
Металл мен ок болбозым дезин,
Күмүш ракета болорым дезин.

Бистин балдарыс
жылдыстык телкемдерде
Бу ракетада
учкулап баратсын.
Куулгазын жаркынду
көк айас түбинде
Мен де, мен де
олорло болойын.
Амыр-эзен бе,
Жердин балдары!
Мен слерге
кожонымды ийедим.
Кожоным жоткондорды
токтодып салар,
Бек курчула
курчап салар.
Ол мөндүрди ле
шуурганды токтодор.
Яш улуска
ол ырыс ийер.
Балдардын байрамы —
Баштапкы июньда
Ол тенгериден
«чечекжааш»
түжүрер.

КУРЛЕР

(США. Поэтесса Эдит Сегалдан)

Мен тудаччы-бүдүрөөчи болзом,
Мен күр тудар эдим.
Материктен материкке жетире
Кайкамчылу күр жазаар эдим.

Байканду кемелү жүзедис, ару кейле тынадыс.
 Журттарда танцага жүредис,
 Ачаптар, абыстар ла јалчылар
 Бистен санаа јок болодылар.

ТҮНДЕ ТАЛАЙДЫҢ ЈАКАЗЫНДА

(Уолт Уитменнен)

Түнде талайдын жаказында
Кызычак адазынын жанында туруп,
Күнчыгыш тоон көрөт, күски теңери дөөн.
Анда, үстинде караңгуйда,
Килемжи жок казыр булуттар,
Өлүмтик кара булуттар жууркандый жайылып,
Олор коркынчылуу ла түргөн
 теңеринин кырына жабыс түжүп келет.
Күнчыгышта, теңеринин жабыс кырында,
 ару бир тилбек жер арткан.
Анда жаан ла токыналу каан-жылдыс Юпитер
 өрө көдүрилет.

Мында ок, эмеш бийикте, жанында
Жалакай сыйындар — Плеяда жылдыстар
 jүскүлейт.

Кызычак, адазынын колынан тудунып,
 Жараттай бу өлүм-кара булуттарды аяктап
 (Олор жеңүлү там ла жабыс түшкүлөп,
 Түргөн тегерини јудуп ийерге амадаган),
 Кызычак табыш јоктон ыйлайт.

Ыйлаба, балачак,
Ыйлаба, көөркийек,
Кайда сениң жаштарын
окомдорымла арчып ийейин.

Килемји јок булуттар — озор узак јенүчилер
болбос,
Озор узакка тенгериини ээлебес.

Бир метр комыргайды
Айлыма мен апаргам.

Менин жуучыл өбөкөм
Комыргайды кургадатан,
Сыылада учатан
Согоон жаап алатан.

Же мен жуучыл эмезим —
Мен кемди де өлтүрбөзим.
Мен бозулар айдайтан
Шыйдам оңон эдерим.
Оңон бир эмеш артып калза,
Шоор, байла, жазаар эдим.

АГАШТЫН БАЙРАМЫ

(Сирия. Поэт Сулейман аль-Исанаг)

Агаштарды отургызыгар,
Агаштарды сүүгер!
Суулар жакалай,
Там ла там
Олор көптөзин...
Тенгери көгөрөр,
Жер жажарар.
Бүрлерде жайалган
Эзинек шымыраар.

Жажыл бүрлер күүлери,
Агаштар шымырты...
Эбире кей каткырат
Мен оныла кожо.
Ончо ороонысты
Агаштарла бүркейле,
Кеен күүлердин
Аромадыла сугараак.

Агаштарда байрам...
Јерибис јажарат.
Ол ароматла,
Јүрүмле јаранат.
Агаштарды отургызыгар.
Агаштарды сүүгер,
Төрөл јерибис
Анан јараш болзын.

ТААРЫМДА КОЖОНДОР

(Япония. Поэт Ито Масаонага)

Куштардын кожонгын, чуркуражын,
табыжын
Мен кызыл таарга сугарым.

Јаландарда чечектердин шымыражын
Мен көк-чанкыр таарга сугарым.

Энирде карангуй ла табыш јок.
Мен таарларды чечип ийерим.

Канча кире үндер угулар эмеш!
Канча кире кожондор учуп чыккылаар!

АМЫР-ЭНЧҮ ТООЛОМО ОЙЫН

(Бельгия. Поэт Морис Каремнег)

Бир-эки-үч-төрт-беш.
Кайкалдарды тоолоп, учына јеттес.

Кызыл, апагаш, сары ла чанкыр.
Јес, темир ле белегир.

Күн, жылдыстар, кей ле суулар,
Туулар, городтор, јаландар.

Иштеш, сүүниш, амыр уйку.
А сен, жуу-чак, тайыл ары!

СУУНЧИ

(Морис Каремнен)

Сүүнчи јолло жүгүрип отуры.
Сүүнчи көзнөктөрдү ачып ийди.
Бойынын бөкөзине клен сүүнген:
Бүрлериле солонгыны ол көдүргөн.
Бөрүни чочытканына койондор сүүнет,
Јаңы чочогойлорына чибилер сүүнет.
Балдар, ончо улустарды ойгозыгар!
Сүүнчи аттарын абага јегип јат.
Балдар, эн јараш кийимдереер кийигер!
Сүүнчи ончо көзнөктөрүн ачып јат!

ТУУ ЛА СУУ

(Чили. Пабло Нерудадан)

Менде туу бар төрөлимде.
Менде суу бар төрөлимде.

Мениле кожо бараак.

Түн тууга чыгар.
Ачана сууга түйер.

Мениле кожо бараак.

Мен билбезим, кем анда шыралаган,
Је оло — төрөгөн-туғандарым.

Мениле кожо бараак.

Мен билбезим, је үндер угулат,
Оло айдат: «Бистер кыйында».

Мениле кожо бараак.

Олор айдыжат: «Бис — сенин албатын,
Сенин албатын терен кыйында,
Сенин албатын туу ла суу ортодо,
Сенин албатын түбекте ле јоболдо,
Сен јогынан ол тартыжар күүни јок,
Ол сени сакыйт, нөкөр лө јолдош».

О, кемди мен тын сүүген эмежим —
Ол кип-кичү, буудайдын чарагынча.

Тартыжыс кату болор,
Тартыжыс кату болор,
Је сен мениле кожо барарын.

СЕЛБЕКТЕНГЕН КЫЗЫЧАК

(Турция. Октай Рифаттан)

Селбеегин ол бийик јайкаган.
Кушкаштан јенил ол учкан.
Тенгериде — онын јолдоры.
Булуттар — онын үүрелери.

—Тенек баланы слер көрзөөр!—
Кем де јерден кимиректенер. —
Ишти, карын, тапкан туру.
Чырмайып, ичи јарылатан туру.

Ойгорлор ондобос санг башка
сурактар
Ак-јарыкта ас эмес табылар.
Је јангыс балдар ла ашугтар¹
Олорды арјанынан ондогылаар.

¹ Ашуг — эл-јон ортодо үлгерчи ле кожон чүмдеечи, поэт.

АЛТЫН ЖЫЛДЫСТАР ОРТОЗЫНДА

(Чехословакия.
Витезслав Незвалдан)

Жылдыстык көжөгө көктөйдим,
Жылдыстык торколо чүмдейдим,
Алтын сүрлү ийнеле,
Алтын сүрлү учукла.
Кутук-суу дөөн бөкөйип,
Суузынан сузарым.
Ару-ару түбинде
Жылдызактар элбендейт.
Чек түш жеримдедий.
Чын. Түш жеримде.

МЕНИН АДАМ

(Монголия. Поэт Жамбын
Дашдондогтон)

Менин адам
Айылдаш уулчактын
Адазынан бийик.
Ол өскө адалардан
Ончозынан бийик.
Адамнын жардына
Мен отурадым.
Адамнан бийик
Мен болуп каладым!

Ончо неме —
Чек алаканда,
Ончо неме —
Иле көрүнөт.
Төөлөр, айылдар, аттар,

Ўўрлер, табундар
Отоп жүргўлейт.

Бу тушта мен
Адамнан сурагам:
— Сен менин учун
Мындый жаан бўткенг,
Мындый бийик болгонг?

— Сени, менин уулым,
Элбек телекейди көрзин деп,
Эбиреде ончозын билзин деп,
Айылдарды, журттарды.
Аргалу болзо анан да ары
Ончозын, уулым, көрзин деп.

ЖУРУКЧЫ

(Румыния. Поэт Чичероне
Теодорескунан)

Мактардын кызыл арчуулдары
Жаркынду жалбыштый жалбырайт.
Кызычагыш мактарды көрўп,
Көзин чек айрып албайт.

Кўн изў-изў тийет,
Эзин бўрлерди шылырадат.
Кызычак садтын ортозында базып,
Ичинде мынайда шымыранат:

«Кўн, Кўн — сен журукчы.
Сен эн артык журукчы.
Ончо агаштарды сен журайдын,
Ончо чечектерди сен будыйдын!.

ФОРТОЧКА АЖЫРА КЫШКЫ КУУЧЫН

(ГДР. Бертольт Брехттен)

1

— Мен, кичинек борокучкаш,
Өлүп жадым, балдар, аргадагар...
Жайгыда каруулчыкка сигналдар жетиргем,
Ол мааладан каргааларды сүргүлеген.
Баш болзын, болужыгар.

— Бери кел, борокучкаш, бери кел!
Аш-курсак, нажы, бот сеге.
Ижинг учун алкыш-бийан сеге!

2

— Мен — өлө-чоокыр баарчык инем.
Өлүп жадым, балдар, аргадагар...
Жайыла агаштар чобразын чокигам,
Түмөн тоолу шокчылдардан аргадагам.
Баш болзын, болужыгар!

— Бери кел, баарчыгаш, бери кел!
Аш-курсак, нажы, бот сеге.
Ижинг учун алкыш-бийан сеге!

3

— Мен — кожончы торко-сары ине.
Өлүп жадым, балдар, аргадагар...
Мен өткөн жайгыда, балдар,
Жаантайын кожондогом айлыгар жанында.

— Бери кел, кожончы, бери кел!
Аш-курсак, нажы, бот сеге.
Ижинг учун алкыш-бийан сеге!

К Ö Б Ö Л Ö К Т Ö Р

(Польша. Станислав Гроховяктан)

Жаскыда көбөлөктөр жүргүлейт
Жолдорло, жолычактарла
Алтын ходуля-баскышту.
Күүлеген вертоледынан жердин адарузы
Ак жалаңнын үстинен
Олорго эзенин жетирет.

Жаскыда күничек дезе
Жалаңдар ла кыралар ажыра
Чалындарла жойу жүрет.

Канайда жойу?
Же онызын,
Байла, кажы ла бала билер —
Олор бойлоры да
Чалынла жойу жүрген ине.
Күн де жойу анайда жүрет.

КЫЗЫЧАК АНЧА ШКОЛГО БАРАТ

(Чехословакия. Криста Бендовадан)

Анча баштапкы класска
Бантуктү, ак платъелү,
Бастыра журтка көрүнүп,
Бараат школ дөөн жаңыскан.

Уй мөөрөди: «Му-му!
Сен кайдөөн, Анча, портфельдү?»
Такаа кышкырат: «Кот-кот-кот!
Анча школ дөөн барып жат».

Киске эжиктен маараган:
«Ўренерге Анча бараткан».

Кучыйактар чыйкылдашкан :
«Анча, бештерлү ойто јан».

Анча баштапкы класска
Бантиктү, ак платъелү,
Бастыра јуртка көрүнип,
Бараат школ дөөн јангыскан.

ГОРИЗОНТСКИЙ ОРТОЛЫКТАРДА

(Польша. Јан Брехвадан)

Јап-јажыл ла
Ырысту-сүүнчилү
Горизонтский ортолыктарда,
Ученый улустың айтканыла,
Бастыра улус
Базып јүрген
Бойларының баштарыла.

Анда,
Улустың айтканыла болзо,
Ўч башту Кербалык јүскен.
Бойы рояль ойногон,
Бойы кожондогон,
Бијелеген.

Туулардан сүүреткишле
Анда балыктар јуунаган.
Анда бир үредүлү Мый
Вертолетло учурткан.

Анда вербада
Грушалар өзөт,
Шоколад ла мармелад.
Анда койондор,

Жерде чилеп,
Талай ўстиле мантажат.

Балдар анда
Жаан улусты
Ўредет школдордо.
Бот кандый эмеш,
Эки сўслў,
Кайкал-куулгазындар
Ол санг башка
Ырысту-сўўнчилў
Горизонтский ортолыктарда.

Кезикте меге
Ачынчылу болот,
Не дегежин:
Слерге де, меге де
Качан да ол дўўн
Жолдор табылбас —
Кайкамчылу ортолыктарга.

ЧИНЧИЛИН

(Югославия. Поэт Стоян
Тарапузадан)

Чинчилин, чинчилин.
Мен энемнинг чек уулы.
Эртен тура мочалкала
Колдорым мен јыжадым.
Онон кўзим јумадым,
Јўзим самындап јунадым.
Мен иш јок отурбайдым,
Ончо керекти баштайдым.
Ботинкаларым јалтырайт,
Тобрак-тоозын ого јукпайт.
Урокторды ўзе ўренедим.

Онызы чын. Төгүндебейдим.
Чинчилин, чинчилин.
Мен адамнын чек уулы.

ЖААШТЫНГ КИЙНИНДЕ

(Италия. Джанни Родаринен)

Күзүреп өткөн күкүрттинг кийнинен
Тенгериге жети өңдү солонгы кодүрилген.

Кара булуттарды сүрүп ийген Күнге
Кемирү болуп, ак айаста бөкөйгөн.

Анда канча жүзүн маанылар жалбырайт.
Жерден көрзөн, озор кандый жараш.

Же бу кайкамчык узак турбазы ачу.
Биске, балдарга, солонгы кысканчылу.

Оны ойто көрүп аларга биске
Күкүртти, жаашты сакып жүрер керек.

Эх, жараш солонгы, сен ак айаста
Күкүрт жоктон бойын бүде берген болзонг.

Ак-жарыкта амыр-энчү —
албатыларга жыргал.
Амыр-энчүнинг солонгызы,
үргүлжиге туруп кал!

ЖУУ-ЖЕПСЕЛДИ САДААЧЫЛАРГА КЫЧЫРУ

(Турк поэт Фазыл Хүснү Дагларджадан)

Сиваста уулчагаш бар, ол төрт жашту,
Көстөри — үзүмнинг бышкан каттары.

Ийнектин эмчегинен сүт шынкырап
Көнөккө акканын ол ачаптып көрөт.

Роттердамда уулчак бар, та бештү, та алтылу.
Алтын-сары чачтарды жүстүктій толголгон.
Ол чечектерлү вазаны көрөт —
Чанкыр ла оошкы, кыскылтым будуктардын
Кожонгын ол тындаган.

Москвада уулчагаш бар, азатпай ошкош,
Ол бек учугыла энгирде змей учуртат.
Змейдин төжин салкын оотпозын деп,
Ол курч көстөриле көстөнкөй көрөт.

Тумантык Вьетнамда чачы үрпек уулчагаш
Ырысту ла макалу күлүмзиренип,
Тенис жакалай толкуларда
Айдын чокторынын бијезин ајыктайт.

Парижте бир бабий бар.
Ол энезинин сүдиинг јыдынан өскө,
Күннин јаалакai чокторынан башка —
Ол эмди тургуза нени де билбес.

Мен слерге баштанадым,
Јуу-јепсел садаачылар!
Слерге — эн башкы јерге
Акча-кирелтени тургускандарга!
Слер качан бир ондозоор! —
Эртен бу уулчактар эр-кемине јетсе,
Слер оморды бой-бойлорын,
Тагма аткандый, аттырып болбозоор.

БУ КОЖОН ОНЫҢ — ЧЕ ГЕВАРАНЫҢ

(Турк поэт Атаол Бехрамоглудан)

Карасулар ла туулардын,
Тўби јок тенгеринын, учы јок чۆлдۆрдин
Кожонҗын кожондоор кўўним бар.

Сўўш ле иженчиниң,
Чанкыр чечектердин кожонҗын
Кожондоор кўўним бар.

Баатыр јүректин от-кожонҗын,
Арслан кептў Гевараның кожонҗын
Кожондоор кўўним бар.

Айылчылар кыптары, амыраар кыптар,
Отургыштар, серванттар, аяк-казан
Мени курчаган.

Јердин кыйузы мени курчаган.
Јаңжыгулар, коркынчылар, аланзыштар
Мениң тыным кыстаган.

Бичик-басма станоктор, јуу-јепселдер, ээжилер
Мени курчаган.

Эх, энгир, мениң сўўген энгирим!
Тууларга тўн јууркан кептў тўжет.

Јиит уулан сууларга эриккен.

Јылыйган сўўнчилерге

Јўреги эриккен.

Тууларда көлөткөдий јўрген

Партизан отрядтар истериле.

Тазылдар ла јиилектер кожонҗын,
Балазын јылойткан энениң кожонҗын,
Ооруларын јенген улустың кожонҗын,
Тўрмеде јаңысканнан отургандар кожонҗын
Кожондоор кўўним бар.

Ах, кандый ачу-ачу

Јескинчилў палачтын колдорында

Унчукпаска, унчукпаска —
Качан менин кееркем калыгым өлөрдө,
Качан станокту заводтор төгүндөөрде,
Качан түжүмдөр кырада төгүндөөрде,
Качан ончо неме андана берерде.

Жайым ла тартыштын
Кожонгын кожондойын деп.
Каным менин, казыр агындей, аксын.
Маанынын кожонгын кожондойын деп,
Калыктар карындаштыгы маанызынын,
Ак-чектин, тегиндиктин, буурзаштын.
Мен кожон кожондойын деп:
Онын кожонгын— Че Геваранын.

БИСКЕ КАЧАН ДА
ЈУУ КЕРЕК ЈОК!

Бистинг орооннынг поэттери балдарга

ТӨРӨЛ ТИЛДИҢ УРОГЫ

(Самуил Маршактан)

Телкем ле ару класстарда
Эртен тура тымык турат.
Ончо үренчиктер иштенгилеген:
Ак чаазынга кара будукла,
Кара доского ак будукла
Пероло бичип јат,
Мелле бичип јат:
«**БИСКЕ КАЧАН ДА
ЈУУ КЕРЕК ЈОК!**»

Јаңы туралар Ленинградта тудулат.
Јаңырта төзөлөт, тургузылат Москва.
А доско ло тетрадьтарда дезе
Школьниктер сөстөрдн эрмекке тургузат.
Эртен туранын јарыгына
Буквалар јарт ла чокым билдирет.
Кажы ла класста советский балдар
Тетрадьта ла доскодо бичигилейт:
«**АК-ЈАРЫКТЫҢ АЛБАТЫЛАРЫНА
АМЫР-ЭНЧҮ КЕРЕК.**

**БИСКЕ КАЧАН ДА
ЈУУ КЕРЕК ЈОК!**»

Бу сөстөр угулат
Өткүн ле омок.
Ак-јарыктын албатыларына
Ончозына амыр!
Планетада кажызына ла
Јер табылар.
Ак-јарык улу да,

Ак-жарык —

байлык та.

Бистин советский балдар

Тилди мынайда үренген.

Эң баалу сөстөрдү

Жүрегинен алып бичиген.

КӨРДИМ МЕН

(Улу журукчы, шинжүчи
ле поэт Николай Рерихтен)

Жер дөөн жыдабыс кадап салаак!

Баштапкы тартыжу божогон.

Менин жуу-жепселим бек болгон.

Менин сыным сергек ле амыр.

Же тартышта, уулчагым, мен көрзөм,

Чечек жалтыртын көрүп,

сен аяруун жылыткан.

Эмди бис өштүбисле тушташсабыс,

Уулчагым, сен тартыжула көөрө,

Жеңүнин жуугына бүт.

Жана баспас болот көрүжинге

Бойынды сергек курчап ал,

Сеге тартыш керек ине,

Сен жеңүге иженген ине.

Эмди дезе чечектерге сүйүнөөк.

Күүленин бүлүрегенин угаак.

Карасуга жүзибис сергидеек.

Кем анда таш ажыра жажынган!

Тургуза тартышка. Өштүни

көрдим мен!

1916

ПОДВИГ

(Николай Рерихтен)

Бүткүл бойы жүрексиреген
Уулчак сүүнчилү солун экелди:
Ончо улус тууга барары керегинде.
Албатынын кыймыгын жетирзин деген.
Жакшы солун, же, менин керсү ле
Кичинек жарчым, сен түрген
Бир сөсти солып ий.
Сен качан мынан ары барзан,
Ол тушта сен жарык солунунды
Кыймык деп адабазың.
Сен эмди айдарың:
 подвиг!

1916

КЕМ КЕМЛЕ НАЈЫЛАЖАТ

(Сергей Баруздиннен)

Күн аяс тенгери ле најылажат,
Булуттар ла салкындар.
Озогыдан бери најылажат
Суулар ла карасулар.

Агаштар најылажат јерле,
Онон јаштарла, күнле.
Кышкыда кар ла тош — најылар,
Јайгыда күкүрт ле јалкындар.

Агаштар бүрлери күскери болзо,
Салкындарла ойноп, шуулай бергени —
Ол алтын күс бай түжүмле кожо
Удабас улуска айылдап келери.

Ак-јарыкта кандый көп јолдор!
Олорло бассан, учына јетпезин.

Тегеликтер ле јолдор најылар болгондо,
Олорды ончозын мантадып келеринг.

Туралар ла оромдор најылар,
Тураларда — этажтаа.
Лампалар ла эмиктер најылар,
Эмиктерле ток барар.

Ўлгердеги сөстөрдий јуук,
Станоктор ло улус — најылар.
Кижии куулгазын колдорыла
Олордын ижин башкаарар.

Ончо неме кижиле најылар,
Јер де, кўннинг чокторы да.
Кижии ижиле бек најылажар,
Бу экү — эн артык најылар.

БИСТИНГ ЈЕРИБИС КАНДЫЙ КЕЕРКЕМДИК

(Кыргыз поэт Сүйүнбай Эралиевтен)

Мөңкүлердинг күмүш карлары,
Туулык суулар түрген агыны,
Чөлдөрдө јолдордын јарыжы,
Өзөктөр, јурттар, јаландар јаражы!
Бистинг јерибис кандый кееркемдик!

Бийик туулар эдегинде телкемдер,
Јебрен кургандар турган өзөктөр,
Учы көрүнбес кыралар, талалар.
Чечектейт кайда ла алмалар, көбөңдөр.
Бистинг јерибис кандый кееркемдик!

Арчындар, кузуктар аркаларда өскөн.
Ысык-Көл — Кыргызтын теңизи — көгөргөн.
Улу сындар ак-айаста јылыйган.

Жайлуда жылкылар, койлор жайылган.
Бистин жерибис кандый кееркемдик!

БАЛДАРДЫҢ БАЙРАМЫ

(Кыргыз поэт Жолон Мамытовтон)

Сен, Ой, качан бирде
Жаркынду чөлдий бол.
Мен сүүнчи жетирген
Элчидий болойын.

— Ак-жарыктын балдары,
Бүгүн слердин байрамаар!
Ат үстинен мен
Бүткүл Планетага кыйгырайын.
Кижилик, Балдардын
Планетазын төзөзөң.
Ончо балдар
Бир күн ыргазын.
Ол күн майдандарда,
Калаларда, журттарда
Балдар кожондозын,
Балдар сүүнзин.
Ончо балдарга — тамзыктар.
Ончо балдарга — күлүмжи.
Ончо балдарга — туугандар.
Ончо балдарга — иженчи.
Жуу-согушты ол күн
Токтодор.
Кижини өлтүришти ол күн
Жоголтор.
Планетаны эбаре
Колдорунаң тудужып,
Балдар бијелеер,
Кожондоор.

Ой, сен жараш чөлдий
жайылзан,

ЈЕР-ЭНЕ ОНТОЙТ

Эски кагас¹ саргарган,
Бичилген сөстөр кугарган.
Үч толыкту кат-письмо
Јаанамнын кайырчагында
Агару эрјинедий
Эмдиге сугулган.

Көпти жуучыл айтпаган —
Канду жууда бичиген.
Менин таайым ол болгон,
Таайым жуудан келбеген.

1 Кагас — чаазын.

Јуу өткөн, төртөн жыл өткөн.
Таайым он сегистү ле бойы арткан.
Јаанам кайырчагынан
Сүрметти² алып окшогон.

Јаанамнын ак чачтарын
Ойдин эзини сыймайт.
Тоозы јок күндер өдөт,
Је јуунын шырказы јазылбайт.
Бу эскирген озогы кайырчак
Јуу-согуш ойининг керечизи.
Мында уулынын кийген кийими,
Энезине кереес энчизи.

Бу кайырчакта
куулгазын ийде.
Уулынын јыды
энезине тын берет.
Бис бийик-бийик
јерде турзабыс та,
Је карык санаа
ойто ло келет.

Бу бистинг эзен-амыр өйдө
Таадалары јоктон
јеендери өзөт.

Төрөлим эмдиге
Шыркаларын јазып болбойт.
Келбеген балдарын јоктоп,
Јер-Эне онтойт.

² Сүрмет — сүр, сүрет.

ЭНЕЗИНИН БАЛАЗЫНА СӨЗИ

(Тезегүл Закировадан)

Бу кеен-јараш чечектер
Кызылдарлу, сарыларлу.
Бу мөңкү башту туулар
Өлө-чоокыр таштарлу,
Арашан суулар жакалары
Јиилектерлү, каттарлу,
Бу көк-чанкыр теңери —
Бу ончозы — сенийи.

Бу ончозы — сенийи:
Бу ак јалан, аш-тус,
Бу алкыш-бийанду јер,
Бу изү чокту күн.
Бу чыйрак бүткен эл-јон,
Менин сүүжим,
Бу кожомым,
Бу ончозы — сенийи.

Бек тур жүрүмде, балам.
Чын алта јолында, балам.
Быйандык јерибис
Алтын кабайын туру.
Сен менин
Ару иженчим турун.
Бу не-неме ончозы —
Сенийи, сенийи:
Адагнын алкайла,
Сыйлаган энчизи.

МЕН КАРАГАЙГА ЧЫККАМ

(Ирина Токмаковадан)

Мен эртен тура эрте
карагайга чыккам.

Мен ыраакта
чанкыр ороон көргөм.

Чанкыр улустар,
Чанкыр аттар,
Чанкыр-чанкыр индюктар көргөм.

Онон орой энгирде
карагайга чыккам,
Мен ыраак-ыраакта
алтын ороон көргөм.

Алтын сүрлү улусты,
Алтын сүрлү аттарды,
Алтынзымак сүрлү индюктарды.

А мен түнде
карагайга чыксам,
Ыраакта кандый да
ороонды көрбөзим.

Кандый да улусты,
Кандый да аттарды,
Кандый да индюктарды көрбөзим.

ЭРТЕН ТУРАГЫ КОЖОН

(Латыш поэт Марис Чаклайстан)

Куштар, жаан ла кичинек куштар,
Таң жарыган, түрген ойгоныгар:
«Оморкок жылдыстар
тегериге тол калган»
Бого бүтпегер,
бу сөстөр — көк төгүн!

Јер једер биске —

Јерде ле Тенгериде.

Орчылангда бис кайда?

Јүк ле јака јерде.

Ондый болгондо,

куштар учыгар!

Јылдыстар, јер берип,

куштарды уткыгар!

БАЛАНЫҢ КАТКЫЗЫ

(Азербайджан поэт Бахтияр Багабзаденең)

Уйку аразында бала каткырды.

Кем айдар — нениң учун?

Јаркын урулган аяактый чайбалган

Ап-ару каткызы онын.

Ол бойынын шылтагын билбес —

Бу тып-тымык каткы.

Ол, күннин чокторындый, сүмерден түжүп,

Ончобысты жарытты.

Та кемге, та неге ол каткырган —

Јерге, тенгериге?

Бир ойгор мыны ондоорго сананган —

Оноң бойы каткырган.

КАРАСУЧАКТЫҢ

КУУЧЫНЫ

(Армян поэтесса

Сильва Капутикяннаң)

— Эй, карасу, көөркийек,

Сен кайдөөн түргендейдин?

Талайда жылыып каларың,
Кумакта кайылып каларың.

— Мен јаландарга мендейдим,
Анда чечектер суузаган.
Күн изү тийип јат,
Өлөндөрдү сугарарым.

Јаман ба — кичү агынды
Талайда јайканганым,
Јерге шингип калганым,
Садтар сугарганым.

УУЛЧАКТЫҢ СЫЙЛАРЫ

(Молдаван поэт
Григоре Виерудан)

— Сен, талай, талай, талай,
Сен нени сыйлаарың, талай?
— Балыктар ла баалу таштар —
Удура унчукты талай. —
Сен түргөн өс, чыда,
Көп керептерди талайга
Јүстир, капшай.

— Тенери, тенери, тенери,
Нени сыйлаарың, тенери?
— Күн, јаш, карычактар —
Удура унчукты тенери. —
Сен түргөн өс, капшай,
Јылдыстык керептерди
Көптөн учур тенериге.

— Ада, ада, ада,
Нени сыйлаарың, ада?
— Бот сеге Јер — чечектерлү,

Бот сеге тенгери — спутниктў,
Ак јаландар ўстинде кўн,
Кеен керептер јўскен талай!

ЭНЕМНИНГ ЧЫККАН КЎНИНЕ

(Григоре Виерудан).

Кар-чечегешти мен
Јаскы јаланда тапкам.
Ол јайылбаган да болзо,
Оны энемге апаргам.

Энем мени чечегешле кожо
Эрке кучактап ийген.
Энемнинг јылу кучагынан
Чечек јайыла берген.

БАРАБАНЧЫ КОЙОН

(Валентин Берестовтон)

Койонды кулагынан туттылар,
Барабанга апардылар:
Койоныс јаза мойноп турды,
Айдар сўзин айдынып турды.
— Барабанды сокпос турум.
Согор кўўним јок.
Јакшы айалга јок.
Јакшы белетениш јок.
Столдо морковь јок.

КЫЧЫРЫП БИЛЕРИ

(Валентин Берестовтон)

Кычырып билерге кандый јакшы!
Энебисти сурабас керек.
Јаанабысты чиректебес керек:
«Чөрчөкти кычырып берзеер» — деп.
Эјебиске јалынбас керек:
«Баш болзын, чөрчөк кычырзан» — деп.
Сурабас керек,
Сананбас керек,
Бичикти колына алала,
Кычырып ийерге кандый јакшы!

МЕН ӨЗӨДИМ

(Агния Бартодон)

Мен билбегем бойымнын
өскөнімди

Кажы ла часта, кажы ла өйдө.

Мен стулга отурзам,

Мен өзүп жадым.

Мен класска баратсам,

Мен өзүп жадым.

Мен өзүп жадым,

Көзнөктөн көргөмдө,

Мен өзүп жадым,

Кинодо болгомдо,

Карагуйда, јарыкта,

Качан да, кайда да.

Ару-чек учун

Тартыш болгондо,

Мен пол јалмайдым,

Је мен өзүп жадым.

Бичик алала,
Тактага отургамда,
Кычырып отура
Мен өзүп жадым.

Адамла кожо
Мостодо тургамда,
Адам өспөй жат,
Мен өзүп жадым.

Меге жарабайтан
Отметкалар тургусса,
Арай ла ыйлабайдым,
Je өзүп жадым.

Jaаш та жааганда,
Карлаза да, өзөдим.
Энемди эмди мен
Ажыра өстим!

Д Ы Н Я Л А Р

(Туркмен поэт
Кайум Таңрыкулиевтен)

Тату дынялар үзеели.
Олор быжып болчойгон.
Кезикте олор экүден,
Кезикте жаңыскан өскөн.

Дыняда өлөңдөр жыттары,
Чечектердин тоозыны,
Балдардын витаминдери,
Балдардын суузыны.

Күннин көзи изүде
Балдар маала сугарган.

Эмди дыняларды тамзыктап,
Балдар ажанган.

МЕНДЕ КУЛУНАШ БАР

(Кайум Танрыкулиевтен)

Ак мандайлу кулунажым,
Кутус-шулмус кулунажым,
Бис эмди эптү нажылар,
Менин кайран кулунажым.

Мен сени, экемди, кичеерим,
Амтанду өлөң экелерим.
Сен капшай чыдап өзөрүң,
Менин кайран кулунажым.

Чыйрак ла жараш болорун,
Узун жалынгла ойноорун,
Сугатка учуртып барарун,
Менин кайран кулунажым.

Мен сеге клевер отодорым,
Ак жалаңга анданарун,
Аргымак ат сен болорун,
Менин кайран кулунажым.

Күмүш үйгөн үйгендеерим,
Жеңил такалар такалаарым,
Узак узакка мантадарыс,
Салкындарла жарыжарыс.

МЕНЗЕЛИНСКТЕГИ КЫЗЫЧАККА

(Муса Джалильден)

Эзен болзын, керсү кызычак,
Мени эске алын.
Мен оромды кече берзем,
Жуу јерине барарым.

Салым болуп, ок келишсе,
Ойто тушташ јок болор.
Је кожоңым артып калза,
Сен оны чеберлеп ал.

УУЛЧАК, ТЕНГИС ЛЕ ТЕНЕРИ

(Мустай Каримнен)

Јылангаш буттарлу уулчагаш
Тенгис јаказыла жүгүр бараат.
Өгдү таштар жылдыстардый
Таманы алдында јалтырайт.

Күндер өдөр. Ыраак телкемге
Кардын Јолы оны кычырар.
Истери ордында, таш чылап,
Тенери жылдыстары јалтыраар.

БИС ТУРАБЫС ЈУРАЙДЫС

(Литвалык поэтесса
Виолетта
Пальчинскайтенен)

Бойынын туразы —
Качан да бойыныйы.

Эмди дыняларды тамзыктап,
Балдар ажанган.

МЕНДЕ КУЛУНАШ БАР

(Кайум Танрыкулиевтен)

Ак маңдайлу кулунажым,
Кутус-шулмус кулунажым,
Бис эмди эптү најылар,
Менин кайран кулунажым.

Мен сени, экемди, кичеерим,
Амтанду өлөн экелерим.
Сен капшай чыдап өзөринг,
Менин кайран кулунажым.

Чыйрак ла жараш болорың,
Узун жалынла ойноорың,
Сугатка учуртып барарың,
Менин кайран кулунажым.

Мен сеге клевер отодорым,
Ак јаланга анданарың,
Аргымак ат сен болорың,
Менин кайран кулунажым.

Күмүш үйген үйгендеерим,
Јенгил такалар такалаарым,
Узак узакка маңтадарыс,
Салкындарла жарыжарыс.

МЕНЗЕЛИНСКТЕГИ КЫЗЫЧАККА

(Муса Джалильденг)

Эзен болзын, керсү кызычак,
Мени эске алын.
Мен оромды кече берзем,
Жуу јерине барарым.

Салым болуп, ок келишсе,
Ойто тушташ јок болор.
Је кожонгым артып калза,
Сен оны чеберлеп ал.

УУЛЧАК, ТЕНГИС ЛЕ ТЕНЕРИ

(Мустай Каримненг)

Јылангаш буттарлу уулчагаш
Тенгис јаказыла јүгүр бараат.
Өндү таштар жылдыстардый
Таманы алдында јалтырайт.

Күндер өдөр. Ыраак телкемге
Кардын Јолы оны кычырар.
Истери ордында, таш чылап,
Тенери жылдыстары јалтыраар.

БИС ТУРАБЫС ЈУРАЙДЫС

(Литвалык поэтесса
Виолетта
Пальчинскайтенең)

Бойынын туразы —
Качан да бойыныйы.

Тен кандый да
Кичинек болзо.

Алдында журугында
Ол өлөңдөги
Жалбрактан да
Кичине-еш болзо.

Ол, такаа чылап,
Буттарлу туру,
Эмеш келтейин дөөн
Жантыйган туру.

Жабынты шляпазы
Жакпырайган,
Көзнөктөриле
Көрүп туру.

Туранын жанында
Тышкартында —
Пөтүктер, куштар,
Арткан тындулар.

Кызыл бийик трубадан
Ыш чоргуйт,
Тенериге чөйилет,
Өртлө коркытпайт.

Бу туранын ичинде
Бир таадак бар,
Печкеге изидинип,
Мөдинен
Жип отурар.

Көрүп салар
Көзнөк өткүрө сүмелү,
Чөрчөктөрүн балдарга
Чөкөбөй куучындаар.

Мен оны
Укпаган да болзом,
Күүним тутса,
Журап саларым.

Турачагыс жаар
Жолычак барат.
Журуктарыс бистин
Бүдүп калат.

Бис бойыстын
Тураларыс журайдыс.
Кажы ла журукчыда —
Бойында тура.

БЕЙРУТТЫ САМОЛЕТТОР БОМБОЛОГОН

(Сергей Михалковтон)

Кижн-өлтүрөөчн пилот
Бейруттын үстннде
Темиккен колдорыла
штурвалды башкарган.
Ол булуттар ортозынан
чыга коноло,
Улус жаткан кварталдарга
ракетаны шунгуткан.
Туралар ла улустарды
өртөгөн ракета
Өскө ракеталардый ок
улусты өлтүрген.
Жүрүмде сегис ле
жаш жажаган
Гениальный поэтти
база өлтүрген.
Казыр жуу
өлтүретен улусты талдабас.

Африкан кызычак
бу тушта ойнобогон.
Оны мынайдарга
jүрүми үреткен.
Ол мындый эрте
бомбаларды көргөн.
Ол мындый эрте
jаш тужынан ыраган...

КУН СУРАГАН...

(Молдавия. Гагауз поэт
Степан Куроглудан)

— Нени күүнзейдин? — Күн сураган
Өдүп жаткан өйдөң.

— Балдардын jажы узак болзын
Бу өткөн jүрүмде.

— Нени күүнзейдин? — Күн сураган
Jер ле Талайдаң.

— Бу jүрүмде jаш балдар
Бир де ыйлабагай.

— Нени күүнзейдин? — Күн сураган
Чечектеген садтан.

— Болзын кийинде мениң ажым
Балдар колдорында.

— Нени күүнзейдигер? — Күн сураган
Бир эне-аданан.

— Мөңкүлик jарыгай бала-баркага
Ай-күннин jаркыны.

— Нени күүнзейдин? — Күн сураган
Узакка чөйилген jолдон.

— Артпазын качан да jаш бала
Ыраакта, энези jокто.

— Нени күүнзейдин? — Күн сураган
Кичинек баладан.

— Ар-бүткен, чечек, күн болзын,
Болзын эне-адалар.

— Нени күүнзейдин? Айтсан биске
Кереезин, Күнис көөркий!

— Жерде каткырган балдар өссин!
Улус жүрзин!

КЫЗЫЧАК НУЦИКО

(Грузин поэт Хута Борулавадан)

Эки жааназынын сүүнчизи,
Эки таадазынын жаркыиы,
Адазынын болзо оморкожы,
Энезинин портреди,
Чөрчөктин жаражайы,
Эң керсү бала,
Эң санаалу бала...
Эмди слер билдеер бе —
Бат ол, ол ло.
Бистин эң сүүген,
Бистин эң кеен,
Бистин эң карузыганыс — ол кем?
Нуцико.

СТЕНЕДЕГИ КУШТЫН ЧУЧЕЛОЗЫ

(Грузин поэт
Джансуг Чарквианиден)

Кеен куш турада стенеде
Айылдын ичин кееркедет.
От-жалкындый куйрукту,
Солонгыдый јунгдарлу.

Je жүрегим эмди чым эткен:
Калас бери мен келгем.
Ол жогына туулар эриккен,
Ол анда журтаган, сүүнген.
Жаражай фазан деп адалган,
Чучело деп адалбаган.

ЛЕЙЛАГА КАБАЙ КОЖОН

(Балкар поэт
Кайсын Кулиевтен)

Туулар уйуктайт. Карлар
уйуктайт

Тууларда.
Јап-јажыл јараш чинар уйуктайт
Көзнөк јанында.

Ап-апагаш јастыктардый
уйуктайт

Булуттар.
Јетире ичпеген сүт уйуктайт
Айакта.

Күн уйуктайт. Өлөндө уйуктайт
Конгыстар.
Таштар уйуктайт. Тату уйуктайт
Ойногон наадайлар.

Эртен тура ончозы ойгонор,
Тирилип келер.
Энези кызына јаңы платъечек
Көктөп берер.

Күн келеле, карануй јерлерди
Јарыдып ийер.
Лейлага таадазы јараш чөрчөкти
Куучындап берер.

Сен уйукта. Ачык көзнөктөн
Уйкулар келер.
Бистинг кискедий араай базып,
Олор кирер.

КАРДЫН ЧӨРЧӨГИ

(Кайсын Кулиевтен)

Агаштар
Апагаш, апагаш, апагаш.
Жабынты үстинде ыш
Кап-кара.
Тура эжигинде
Ап-ак карда
Ийдичек мантайт
Кара.
Ап-ак кажаанда
Кара
Эштегеш турат.

Уулчакка айттым:

— Кар жаайт!

— Кар?

— Эйе, кар.

— Ол кайда журтайт?

— Тенериде.

— А тенери?

— А тенери — тенериде.

— А карда ойынчыктар бар ба?

— Бар эмей!

Ол олорды бойы жаап жат.

— Ийдичектерди де бе?

— Ак ийдичектерди де.

Түнде кар жаады —

Бистинг ак чөрчөгис.

Кар жаап јат —
Бистинг ак үүрлерис.
Менин таадамнын
Апагаш чөрчөги,
Энемнинг чөрчөги,
Менин чөрчөгим,
Сенин де чөрчөгинг.

Туулар ла јаландар,
Городтор ло јурттар
Ап-апагаш чөрчөги.
Оромдор ло туралар,
Јолдор ло агаштар
Ап-апагаш чөрчөги.

Түштер ле түндер чөрчөги,
Тандар ла энирлер чөрчөги,
Бүткүл кайкамчык Јердин
Чөрчөги.

Кар жаап јат,
Кар жаап јат —
Бистинг ак чөрчөгис.

ТУУЛЫК КИЖИНИН КОЖОҢЫ

(Кайсын Кулиевтен)

Көк күркүреер,
От чагылар,
Агаш күйер,
Ан да кабар.

Индикпе, бар.

Бороон бөктөөр,
Агаш ээлер,

Бөрү улуур,
Тынын кунугар.

Индикпе, бар!

Јут та јудаар,
Јолынды бөктөөр,
Көчкө дө түжер,
Таш күзүреер.

Индикпе, бар!

Ок адылар,
Шырман кандалар,
Сөс тө айдылар,
Санаан карыгар.

Бар, коркыба, бар.

Сен арыган,
Сок јаныскан баскан.
Кар да јааган,
Кардын аштаган.

Бар, коркыба, бар!

Сен чылаган —
Је тирү де, бар.
Јүрүмин барда —
Иженчин де бар.

Индикпе, бар!

Ы Р Ы С

(Кайсын Кулиевтен)

- Кандый колдор эн ырысту?
- Кабай јайкаган колдор.
- Кандый колдор эн јараш?
- Кабай јайкаган колдор.

- Кемнинг жүзи эн ырысту?
- Эненинг жүзи.
- Кемнинг жүзи эн жараш?
- Эненинг жүзи.

С Ў Ў Н Ч И

(Кайсын Кулиевтен)

- Ак-жарыкта эн артык не?
- Сўўнчи.
- Ак-жарыкта эн жарык не?
- Сўўнчи.
- Ак-жарыкта эн түрген не?
- Сўўнчи.
- О, эн жеңил канаттарлу бўткен —
Сўўнчи.
- О, чечекти де, теректи де сўўндирген —
Сўўнчи.

ЭНЕ ЭЛИК БАЛАЗЫН БЕДРЕГЕН...

(Кыргыз поэт Омор Султановтон)

- Түнде журттын отторы
бечиртке көстөриндий.
- Түнде аркада тындулар
көргир ле кестенкей.
- Түнде бу межеликте
бир керекшин элик
- Канча кўнге амыр жок
балазын таппай бедрейт.
- Түн ортодо карануй
тууларды койдонгон.
- Ар-бүткен ле тындулар
амырын алып, тымыган.

Эне эликтин балазы
эки айга жок.
Эне элик амыр жок
оны бедреп мантаган.
Межеликтин салкыны
кенерте чукулданып,
Арканын агажын
јарчаадый чачкылайт.
Онон јоткон араайынан
табыжын токтодып,
Ургун јааш тенериден
шаркырада агат.
Бечиртке јылу уйазынан
бир катап унчугат.
Онон козыр мөндүр јаап,
агаштар кыјырайт.
Арка ла ар-бүткен,
өзөктөги туралар
Јут алдында үрбейген
үүрлү малдый тургулайт.
Будактар сынгылап,
сан төмөн калбактанган.
Агаштардын өзөгинен
ыйлаган көстөр ајарган.
Эне элик эмдигече
балазын сакуп мантаган.
Таш жүректү улустар
оны өлтүрүп салган.

ЭНЕМДИ ЈОКТОГОНЫМ

(Омор Султановтон)

Ол күнди эмдиге
Мен ундытнагам:

Чак-чыгыштын баштапкы суузын
Мен жүзүп кечкем.
Күннинг жаркыны элбек болгон —
Тенериге батпай турган.

Мен үренчик —
Экинчи бе, үчинчи бе класста —
Јук арайдан каникулды сакып,
Кемге де, нени де айтпай,
Салкын учургандый түргөн
Энемди истеп баргам.

Күн туулардан чыккалак.
А бис экү јолдо:
Мен ле менин тайагым.

Узактан ба айла
Бийиктен бе, байла,
Мен конгысча ла
Кичинек көрүнгөм.
Тайагым менен бийик.

Јолды өрө баргам ла
Мен тайакка баштадып,
Јолдорды јакшы билбей,
Капчал ичине аскам ла,
Энемди бедрегем ле.

Ол тушта энем уур оорыган,
Өлүмнен аргаданып,
Јылкылар турлузына барып,
Кымыс ичип, эмденген.

Өзөк-буурымда
Эрикчел октолгон:
Энем керек, энейим!
Өскүзиреш ле санааркаш
Мени јаспас айдаган —
Энеме, энеме!

Күн тегеликтенип
Туунын кырын ажа берген —
Бойынын жолыла.
Же менин жолымда —
Учы жоктый!

Жаркыннан қостөрим жумулган,
Жыкпыктарым жабылган,
Арып-чылағаным жыга соккон,
Же мени энезегим ичкери баштаган.

Жабынты-жапаш.
Тайагым тудунганча
Кийдире жүгүргөм:
— Энем!

Сүүнчинин жотконы, коркынчы
борооны —

Көксимде көдүрилген —
Энем!
Сүүштин жаңылгалары
Көксимде жаңыраган.

Энем ыйлаган,
Бис отурып экү ыйлаганыс:
Изү жаштар тамган,
Эриккенис чечилген,
Олорло кожо, байла, оору ыраган...

Кандый ол тушта мен арыгам!
Арыганым суудый
Күүлөп турган.
Ол күүлөшти эмдиге ундыбагам.

Оноң бери жүстөр жолдор
Буттарым өткөн.
Же ол жолды сананзам —
Тамандарым күүлөп тургандый.
Күүлөп ле жат, күүлөп ле жат —
Кичинекте энеме бараткамдый.

ТҮННИНГ КОЖОНЫ

(Азербайджан поэт Фикрет Годжадан)

Менде бойымнын сөзим бар,
бойымнын үним бар.

Ол сөстинг ады: кабай кожом,
кабай кожом.

Мен тулуным жайарым,
тенгериге көжөгө тартарым,
Уйкулар жерге экелерим,
ончо жоктуларга килеерим.

Мен — түн,
Мен — эне,
Мен келедим слерди жайкаарга,
жайкап — жаңгарлаарга,
жатыргызып — уйуктадарга.

Түннинг ойинде
Түштер түженигер,
Уйуктагар, уулдарым,
Уйуктагар, кыстарым.
Жай да, күс те, кыш та кел —
Олор меге түп-түней.
«Жакшы уйукта» — деп,
меге та айт, та айтпа.

Мен түңей ле
једип келерим јанынга.

Мен — түн,
Мен — эне,
Суулар ажыра мен алтаарым,
Туулар, өзөктөр ажарым,
Јалангар үстиле јайыларым,
Мен эне ине.
Мени кем де
«Јүр ары» — деп, айдар учур
јок ине.

Мен түн ине,

Мен улуска түңгей эмезим.
Менде грандар јок,
Менде туду јок.
Түнде менен угараар:
Слерде ырыс, иженчилер бар.
Амырараар, ийдегер кожулар.
Менде бойымнын сөзим бар,
бойымнын үним бар.
Ол сөстин ады: кабай кожонг,
кабай кожонг.

ЭНЕМНИНГ КОЖОҢЫДЫЙ ТУУЛАРЫМ

(Грузин поэт
Фридон Халвашиден)

Төрөл тууларым,
Слерди качан да сүүрим,
Слерге санааркаарым,
Слерге тартыларым.
Кажы ла кобыда карасуларын
Шыңкыражып агар,
Агаштарын бүрлери ортодо
Јылдыстар уйалардый јайканар.
Олорды жукачак туманнын
Арчуулы араай кучактаар.
Кейинди сенин сүүрим,
Чалындар тыныжы серүүнин.
Ыраак-ыраак јерлерден
Јуртымнын кычыруун сезерим.
Ончо өйлөр өткүре
Јаңар кептү келерин.
Сүүрим, тууларым слерди, сүүрим.
Энемнинг кожоңыдый ал јүрерим.

ЭМДИГИ БАЛДАРГА ЖҮРЕГИМНЕН СОС

(Кыргыз поэт
Орозбай Көчкөновтон)

Эмдиги балдардын
Жүзи жап-жарык:
Анда сүүнчилер, каткылар.
Жүрүм ологорго — кандый ачык!

Эмдиги балдардын
Көстөринде — омок от.
Чын, амыр жадында
Жаш туш — ол коот.

Слердин амыр ойынаар учун
Канча кан төгүлген, балдар.
Слердин ырысту жүрүмөер корып,
Жуучылдар уйуктабайт, балдар.

Слер жакшы жүригер,
Ойногор, үренигер,
Жаан улусты тооп,
Ижине болужыгар.

Слер — бистинг келер өйибис,
Жаркынду иженчибис.
Слер каткырып жүрзегер,
Ада-энегер сүүнер.

Жаандайла, жараш орооныста
Жап-жараш жүрүм төзөөрөөр.
Жап-жараш балдар азырап,
Ичкери иженчилү көрөрөөр.

МЕН СЕГЕ САМАРА ИЙЕРИМ

(Яков Акимнен)

Алтын жалбрактар айланат.
Кўски алтын жалбрактар.
Мен ару чаазын аларым,
Сеге самара бичиirim.

Сенин адресинг ле адын
Конвертте бичиirim.
Көк кайырчакты табарым,
Кайырчакка саларым.

Сен менин самарам аларын,
Кенерте сўўнерин.
Ак-жарыкта жүс катап артык —
Нөкөринг барда! — деп билерин.

Сен каруузын түрген бичи!
А чернилан божой берзе —
Ўренчининг канадынан јунды
Қожо ийий јибе.

БАЖАЛЫКТАР

- 3 Күн кожон
- 4 Күнге мак
- 6 Эркелей энезин мактаганы
- 8 Жааназы ла Айна
- 9 Совет космонавттар учкан
- 10 Алтай космонавт Санай
- 12 Амат ла Адучы — анчы уулчактар
- 13 Жааназынын үредүзи
- 14 Амыр чакыга чыкканы
- 15 Адамнын турлузында
- 17 Балдар ла кулунаштар
- 18 Чийне ле Тананын койлоры
- 19 Акым пограничник
- 20 Таадаларыска кереес сөс
- 21 Жылан, адару ла жалтанбас кызычак
- 27 Ак сүмерлү Алтайдын балдары (кожон)
- 28 Балдар санааларын айдышкан

АГАРУ ЈЕР ЛЕ АР-БҮТКЕН

- 34 Менин төрөгөндөрим
- 35 Адалу-уулду тайгала барадат
- 37 Коля коркынчагын јенгени
- 40 Алтайдын витаминдери
- 40 Музыкант Аспан
- 41 Эки томыртка
- 42 Алтай јуртка јас келгени
- 44 Койонок
- 44 Кышкы аркада
- 46 Јаңы Јылда
- 47 Јалку киске ле омок чычкан
- 48 Јас келген
- 49 Јажыл мөштин јаңары
- 51 Бакалунын бакалары

АРУ КУУНИС — АЛТАЙЫСКА, АК-ЈАРЫККА

- 54 Баштапкы үредүчине
- 56 Кару энеме
- 57 Бис — алтай јинттер
- 59 Јиит ийде
- 59 От-јүректе саналта
- 60 Уулыма (јаңы сөстөрлү үлгер)
- 61 Уулыма кереес сөс
- 62 Баатыр уулым Адучак

- 62 Сыйным Пайлачак
63 Туулардын пионерлери
64 Адазынын сыйы

ЖЕР ТОГОЛОКТЫ БАЛДАРГА БЕРЕЛИКТЕР!

(Оскө ороондордун поэттери балдарга)

- 66 Жер Тоголокты балдарга береликтер
(Турция. Назым Хикметтен)
66 Кычыру (Назым Хикметтен)
67 От-жалбышту Керем кептү (Назым
Хикметтен)
68 Тенгис жаказында сурактар (Назым
Хикметтен)
69 Уулым Мемедке калганчы кат-бичигим
(Назым Хикметтен)
73 Амыр-энчүнинг жагары (Афганистан.
Поэтесса Лайла Кавайаннан)
74 Жаскы кожонг (Испания. Федерико
Гарсиа Лоркадан)
76 Жаңы туулган Кижиге мак (Индия.
Рабиндранат Тагордон)
77 Антиль ортолыктар балдарынын кожонгы
(Куба. Николас Гильеннен)
78 Жакшылыкту тагла, Жердин балдары!
(Болгария. Цветан Ангеловтон)
79 Күрлер (США. Поэтесса Эдит Сегалдан)
80 Најылык (Эдит Сегалдан)
80 Бис — уулчактар (Улу американ поэт
Уолт Уитменнен)
81 Түнде талайдын жаказында (Уолт
Уитменнен)
82 Шоор (Уругвай. Поэт Фернан Сильва
Вальдестен)
83 Агаптын байрамы (Сирия. Поэт Сулейман
аль-Исанан)
84 Таарымда кожонгдор (Япония.
Поэт Ито Масаонан)
84 Амыр-энчү тооломо ойын (Бельгия.
Поэт Морис Каремнен)
85 Сүүнчи (Морис Каремнен)
85 Туу ла суу (Чили. Пабло Нерудадан)
86 Селбектенген кызычак (Турция.
Октай Рифаттан)
87 Алтын жылдыстар ортозында (Чехословакия.
Витезслав Незвалдан)

- 87 Менинг адам (Монголия. Поэт Жамбын Дашдондогтон)
- 88 Журукчы (Румыния. Поэт Чичероне Теодорескунан)
- 89 Форточка ажыра кышкы куучын (ГДР. Бертольт Брехтен)
- 90 Көбөлөктөр (Польша. Станислав Гроховяктан)
- 90 Кызычак Анча школго барат (Чехословакия. Криста Бендовадан)
- 91 Горизонтский ортолыктарда (Польша. Ян Брехвадан)
- 92 Чинчилин (Югославия. Поэт Стоян Тарапузакан)
- 93 Жааштын кийинде (Италия. Джанни Родаринен)
- 93 Жуу-жепселди садаачыларга кычыру (Турк поэт Фазыл Хүснү Дагларджадан)
- 95 Бу кожон онын — Че Геваранын (Турк поэт Атаол Бехрамоглудан)

БИСКЕ КАЧАН ДА ЖУУ КЕРЕК ЖОК! (Бистин ороонунун поэттери балдарга)

- 98 Төрөл тилдин урогы (Самуил Маршактан)
- 99 Көрдим мен (Улу журукчы, шинжүчи ле поэт Николай Рерихтен)
- 100 Подвиг (Николай Рерихтен)
- 100 Кем кемле наылажат (Сергей Баруздиннен)
- 101 Бистин жерибис кандый кееркемдик! (Кыргыз поэт Сүйүнбай Эралиевтен)
- 102 Балдардын байрамы (Кыргыз поэт Жолон Мамытовтон)
- 103 Жер-Эне онтойт (Кыргыз поэтесса Тезегүл Закировадан)
- 105 Энезинин балазына сөзи (Тезегүл Закировадан)
- 106 Мен карагайга чыккам (Ирина Токмаковадан)
- 106 Эртең турагы кожон (Латыш поэт Марис Чаклайстан)
- 107 Баланын каткызы (Азербайджан поэт Бахтияр Багабзаденен)
- 107 Карасучактын куучыны (Армян поэтесса Сильва Капутикяннан)

- 62 Сыйным Пайлачак
63 Туулардын пионерлери
64 Адазынын сыйы

ЖЕР ТОГОЛОКТЫ БАЛДАРГА БЕРЕЛИКТЕР!
(Оскө ороондордун поэттери балдарга)

- 66 Жер Тоголокты балдарга береликтер
(Турция. Назым Хикметтен)
66 Кычыру (Назым Хикметтен)
67 От-жалбышту Керем кептү (Назым
Хикметтен)
68 Тенгис жаказында сурактар (Назым
Хикметтен)
69 Уулым Мемедке калганчы кат-бичигим
(Назым Хикметтен)
73 Амыр-энчүнин жагары (Афганистан.
Поэтесса Лайла Кавайаннан)
74 Жаскы кожонг (Испания. Федерико
Гарсиа Лоркадан)
76 Жаңы туулган Кижиге мак (Индия.
Рабиндранат Тагордон)
77 Антиль ортолыктар балдарынын кожонгы
(Куба. Николас Гильеннен)
78 Жакшылыкту тагла, Жердин балдары!
(Болгария. Цветан Ангеловтон)
79 Күрлер (США. Поэтесса Эдит Сегалдан)
80 Најылык (Эдит Сегалдан)
80 Бис — уулчактар (Улу американ поэт
Уолт Уитменнен)
81 Түнде талайдын жаказында (Уолт
Уитменнен)
82 Шоор (Уругвай. Поэт Фернан Сильва
Вальдестен)
83 Агаштын байрамы (Сирия. Поэт Сулейман
аль-Исанан)
84 Таарымда кожондор (Япония.
Поэт Ито Масаонан)
84 Амыр-энчү тооломо ойын (Бельгия.
Поэт Морис Каремнен)
85 Сүүнчи (Морис Каремнен)
85 Туу ла суу (Чили. Пабло Нерудадан)
86 Селбектенген кызычак (Турция.
Октай Рифаттан)
87 Алтын жылдыстар ортозында (Чехословакия.
Витезслав Незвалдан)

- 87 Менин адам (Монголия. Поэт Жамбын Дашдондогтон)
- 88 Журукчы (Румыния. Поэт Чичероне Тесдорескунан)
- 89 Форточка ажыра кышкы куучын (ГДР. Бертольт Брехтен)
- 90 Кёббёлкётёр (Польша. Станислав Гроховяктан)
- 90 Кызычак Анча школго барат (Чехословакия. Криста Бендовадан)
- 91 Горизонтский ортолыктарда (Польша. Ян Брехвадан)
- 92 Чинчилин (Югославия. Поэт Стоян Тарапузадан)
- 93 Жааштын кийининде (Италия. Джанни Родаринен)
- 93 Жуу-жепселди садаачыларга кычыру (Турк поэт Фазыл Хүснү Дагларджадан)
- 95 Бу кожон онын — Че Геваранын (Турк поэт Атаол Бехрамоглудан)

БИСКЕ КАЧАН ДА ЖУУ КЕРЕК ЖОК! (Бистинг ороонунунг поэтери балдарга)

- 98 Төрөл тилдин урогы (Самуил Маршактан)
- 99 Көрдим мен (Улу журукчы, шинжүчи ле поэт Николай Рерихтен)
- 100 Подвиг (Николай Рерихтен)
- 100 Кем кемле најылажат (Сергей Баруздиннен)
- 101 Бистинг жерибис кандый кееркемдик! (Кыргыз поэт Сүйүнбай Эралиевтен)
- 102 Балдардын байрамы (Кыргыз поэт Жолон Мамытовтон)
- 103 Жер-Эне онтойт (Кыргыз поэтесса Тезегүл Закировадан)
- 105 Энезининг балазына сөзи (Тезегүл Закировадан)
- 106 Мен карагайга чыккам (Ирина Токмаковадан)
- 106 Эрген турагы кожон (Латыш поэт Марис Чаклайстан)
- 107 Баланын каткызы (Азербайджан поэт Бахтияр Багабаденен)
- 107 Карасучактын куучыны (Армян поэтесса Сильва Капутикяннан)

- 108 Уулчактын сыйлары (Молдаван поэт
Григоре Виерудан)
- 109 Энемнинг чыккан кўнине (Григоре
Виерудан)
- 109 Барабанчы койон (Валентин
Берестовтон)
- 110 Кычырып билери (Валентин Берестовтон)
- 110 Мен өзөдим (Агния Бартодон)
- 111 Дынялар (Туркмен поэт Кайум
Тангрыкулиевтен)
- 112 Менде кулунаш бар (Кайум
Тангрыкулиевтен)
- 113 Мензелинсктеги кызычакка (Муса
Джалильден)
- 113 Уулчак, тенгис ле тенгери (Мустай
Каримнен)
- 113 Бис турабыс журайдыс (Литвалык поэтесса
Виолетта Пальчинскайтенен)
- 115 Бейрутты самолеттор бомбологон
(Сергей Михалковтон)
- 116 Африкадан келген кызычак (Сергей
Михалковтон)
- 117 Кўн сураган... (Молдавия. Гагауз поэт
Степан Куроглудан)
- 118 Кызычак Нуцико (Грузин поэт Хута
Берулавадан)
- 118 Стенедеги куштын чучелозы (Грузин поэт
Джансуг Чарквианиден)
- 119 Лейлага кабай кожом (Балкар поэт
Кайсын Кулиевтен)
- 120 Кардын чөрчөги (Кайсын Кулиевтен)
- 121 Туулык кижининг кожомы (Кайсын Кулиев-
тен)
- 122 Ырыс (Кайсын Кулиевтен)
- 123 Сўўнчи (Кайсын Кулиевтен)
- 123 Эне элик балазын бедреген (Кыргыз поэт
Омор Султановтон)
- 124 Энемди жоктогоным (Омор Султановтон)
- 127 Тўннинг кожомы (Азербайджан поэт
Фикрет Годжадан)
- 128 Энемнинг кожомыдый тууларым (Грузин
поэт Фридон Халвашиден)
- 129 Эмдиги балдарга жүрегимнен сөс (Кыргыз
поэт Орозбай Көчкөновтон)
- 130 Мен слерге самара ийерим (Яков Акимнен)

Самык П. Т.

С 127 Дети страны Белого Сумера: Стихи. (Для среднего и старшего школьного возраста). — Горно-Алтайск: Горно-Алтайское отделение Алтайского книжного издательства, 1986. — 136 с.

Бу жуунтыга автордын Туулу Алтайдын балдарына учурлалган үлгерлери кирет. Олордын темалары — совет патриотизм, ар-бүткенди сүүп кичеери, жүрүмдө энг бийик идеалдарга амадаары, Алтайдын жаражын чеберлеери, бүткүл ороонун, ончо кижиликти сүүри, амыр-энчүни корыры. Телекейдин ле совет ороонунун поэттеринин үлгерлеринен талдап көчүрүп, автор кычыраачыны балдар керегинде телекейлик поэзияла таныштырарга амадайт.

4702070000 — 032
С М 138(03)86 57—86

Паслей САМЫК
(Самыков Василий Тордоевич)
ДЕТИ СТРАНЫ БЕЛОГО СУМЕРА
СТИХИ

Для детей среднего и старшего школьного возраста

На алтайском языке

Рецензент ТЕЛЕСОВ К. Ч.

Художник Ортоңулов И. И. Отв. за выпуск Боделукова Н. Я. Художественный редактор Ортоңулова В. И. Технический редактор Манышева Е. К. Корректор Патагашева Л. А.

Сдано в набор 24. 10. 1986. Подписано в печать 11. 11. 1986. АН 14302. Формат 60×84 1/16. Бум. № 2. Гарнитура школьная. Высокая печать. Усл. п. л. 7,9. Уч.-изд. л. 5,8. Тираж 3000. Заказ 3554. Цена 45 коп.

Горно-Алтайское отделение Алтайского книжного издательства, 659 700, г. Горно-Алтайск, ул. Горно-Алтайская, 36. Горно-Алтайская типография, пр. Коммунистический, 27.

45 акча